

 SAMET KALYONCU*

 10.53718/gttad.843701

ÖZ

Moğolistan’da 1990 yılı başlarında gerçekleştirilen demokratik devrim ile her alanda yenilik hareketlerine girilmiştir. Özellikle millî bilinç, millî kültür ve millî tarih anlayışı içerisinde yenilik hedeflenmiştir. Eğitim hayatında da yeni politikalar belirlenmiş ve bunlara göre hareket edilmeye başlanmıştır. 2010’lu yıllara kadar Moğolistan’da okullarda okutulmak üzere belirli bir müfredata göre hazırlanmış ders kitabı bulunmamaktaydı. Akademisyenler tarafından kaleme alınmış kitaplar derslerde okutulmaktaydı. Bu durum, eğitim hayatında da bazı olumsuzlukların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Moğol hükümeti kendi ders kitaplarını belirli sisteme göre hazırlama kararı aldıktan sonra oluşturduğu kadro ile bu ders kitaplarını hazırlatmıştır. Ders kitapları hazırlanırken özellikle okullarda öğretilen konuların bir bütünlük içerisinde olması, belli bir kronolojiye ve konu dağılımına göre düzenlenmiş olması isteği doğmuştur. Günümüzde okullarda okutulan ders kitapları içerdikleri konular ve aktardıkları bilgiler açısından oldukça önemli bir konumda yer almaktadır. Şüphesiz tarih ders kitapları ülkelerin kendi tarih anlayışını genel olarak özetleyen ve aktaran yapıya sahiptir. Bu araştırmanın amacı Moğolistan’da ortaokulda okutulan tarih ders kitaplarının içeriğini ortaya koymaktır. Ortaokul 6, 7 ve 8. sınıf tarih ders kitaplarını incelediğimiz çalışmamızda doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Kitaplara ayrıntılı bir bakış açısıyla bakılıp konu dağılımının genel yapısı ortaya çıkarılmıştır. Ders kitaplarında önemli görülen görseller çalışmamızda kullanılmıştır. Türkiye’de bu alanda yapılmış çalışmalar incelenerek bir örnek oluşturulması sağlanmıştır. Moğolların atalarından 20. yüzyıldaki Moğol Halk Devrimine kadar birçok konu ayrıntılı olarak işlenmiştir. Avrupa tarihi ile ilgili olaylara geniş olarak yer verilmiştir. Özellikle dünya tarihini ekonomik ve kültürel alanda etkileyen olaylar ayrıntılı bir şekilde aktarılmıştır. Aynı zamanda Avrupa tarihi ile ilgili çeşitli görseller, haritalar ve kaynaklar kullanılmıştır. Kitaplarda Türk tarihiyle ilgili olaylarda ise fazla ayrıntıya girilmemiştir. Altıncı sınıf ders kitabı genel olarak eski çağlardan başlayarak eski uygarlıkları, 10. yüzyıla kadar Moğolistan topraklarının genel durumundan bahsetmiştir. Yedinci sınıf ders kitabı Orta Çağ konularına geniş olarak değinmiştir. Sekizinci sınıf ders kitabında ise 15. ve 20. yüzyıllar arasındaki Dünya ve Moğolistan tarihiyle ilgili konular yer almıştır. Günümüz Moğolistan topraklarının eski çağlardan günümüze kadar olan durumunu da bu kitaplardan ortaya çıkarabilmekteyiz. Moğol hükümeti tarafından hazırlanmış tarih ders kitaplarının yeni basımlarında ise bazı konu başlıkları, tek bir konu başlığı altında toplanmıştır. Ayrıca Moğolistan’ın geçmişten günümüze tarih eğitimi, eğitimde yaşanan sorunlar ve yapılan düzenlemeler hakkında yazılmış eserlerden de çalışmamızda yararlandık. Bu eserlerden hareketle Moğolistan’ın mevcut eğitim yapısı, tarih öğretim yöntemi ve tekniklerinin devlet okulları ile özel okullarda nasıl bir yapıya sahip olduğunu inceledik. Araştırmamızın sonucunda Moğolistan’ın ortaokul tarih ders kitaplarındaki konuların genel dağılımı, hangi konulara daha fazla yer verilip hangi konuların daha az yer aldığı sonucu elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Moğolistan, Okul, Sınıf, Tarih, Ders Kitabı.

*Doktora Öğrencisi, Moğolistan Devlet Üniversitesi, Sanat ve Bilim Okulu, Tarih Bölümü, MOĞOLİSTAN, E-Posta: sametkalyoncu@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4700-6613

A RESEARCH OF MONGOLIA'S SECONDARY EDUCATION HISTORY TEXTBOOK

ABSTRACT

With the democratic revolution in Mongolia at the beginning of 1990, innovation movements were initiated in all areas. In particular, innovation is aimed at the understanding of national consciousness, national culture, and national history. New policies have been set in the education life and started to be acted accordingly. Until the 2010s, there were no textbooks prepared according to a specific curriculum to be taught in schools in Mongolia. Books written by academicians were taught in lessons. This situation has also caused some negativities in education life. After the Mongolian government decided to prepare its own textbooks according to the specific system, it prepared these textbooks with the staff it created. While the textbooks were being prepared, there was a desire for the subjects to be taught in schools to be in integrity and to be organized according to a certain chronology and subject distribution. Today, the textbooks taught in schools are in a very important position in terms of the subjects they contain and the information they convey. Undoubtedly, history textbooks have a structure that summarizes and conveys the countries' own understanding of history in general. The aim of this research is to reveal the content of history textbooks taught in secondary school in Mongolia. Document review method was used in our study where we examined secondary education 6th, 7th, and 8th-grade history textbooks. The books were looked at from a detailed point of view and the general structure of the subject distribution was revealed. The visuals considered important in the textbooks are used in our study. Studies carried out in this field in Turkey were examined and an example was created. From the ancestors of the Mongols to the Mongolian People's Revolution in the 20th century, many subjects have been studied in detail. Events related to European history are detailed in the books. Especially the events affecting the world history in the economic and cultural field were explained in detail. At the same time, the textbooks contains a variety of images, maps and historical resources related to European history. In the case of Turkish history, not much detail was entered. The sixth-grade textbook generally spoke about the ancient civilizations from ancient times and the general situation of the Mongolian lands until the 10th century. The seventh-grade textbook has dealt extensively with medieval issues. In the eighth-grade textbook, topics related to the history of the World and Mongolia between the 15th and 20th centuries were included. We can also reveal the state of today's Mongolian lands from ancient times to the present day from these books. In the new editions of the history textbooks prepared by the Mongolian government, some subject headings were collected under a single topic. We also used the works written about the history education of Mongolia from the past to the present, the problems in education and the arrangements made in our study. Based on these works, we examined the structure of Mongolia's current educational structure, history teaching methods and techniques in public and private schools. As a result of our research, it was understood that the general distribution of the subjects in the secondary education history textbooks of Mongolia, which subjects were included more and which subjects were included less.

Keywords: Mongolia, School, Classroom, History, Textbook.

GİRİŞ

Tarih, bir milletin geçmişinin izlerini bizlere aktaran, geçmiş ile günümüz hatta gelecek arasındaki bağlantıyı derinden ilgilendiren bir bilimdir. Tarih biliminden yararlanarak insanlar kendi geçmişini, kökenini eski çağlara kadar araştırıp bulmaya çalışmaktadırlar. Aynı zamanda diğer ulusların tarihinin bilinmesine de yardımcı olabilmektedir. Yapılan araştırmalar ve diğer bilimlerden yararlanarak ortaya çıkarılan sonuçlarla konulara farklı açılardan yaklaşılmasına da katkı sağlamaktadır.

Tarih bilimi her ülkenin kendi belirlediği araştırma-inceleme yöntemleriyle ortaya çıkarılmış bilgiler, belgeler ve dokümanlarla çoğu zaman millî tarih anlayışına göre yazılabilmektedir. Dünyadaki çoğu ülke, kendi ülkelerinin tarihine öncelik vermektedir. Bu anlayış zamanla “biz” ve “öteki” kavramlarının meydana çıkmasına neden olmaktadır.¹ Bir başka deyişle “biz” kavramı üzerine odaklanılırken egemen tarih anlayışının dışında kalanlar ötekileştirilmektedir.² Bunun yanı sıra ülkelerin kendi tarihçilerinin yorumları kendi tarih kitaplarında farklı bakış açılarıyla yer alabilmektedir. Tarih kitaplarının vatandaşlık bilincinin oluşmasındaki etkisi ise bu noktada önemli bir boşluğu doldurmaktadır.³ Tarihin geçmiş, bugün ve gelecek ile iç içe olması⁴ ülkelerin tarih

¹ Ahmet Şimşek, Ee Young Cou, “Güney Kore Tarih Ders Kitaplarında Türk ve Osmanlı Algıları”, *Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 89, 2019, s. 144; Ahmet Şimşek, Nigar Meherremova Cengiz, “Rusya Tarih Ders Kitaplarında Türk-Osmanlı İmgesi”, *Türk Tarih Eğitim Dergisi*, S. 4, 2015, s. 226.

² Refik Turan, “Azerbaycan’da Okutulan Ata Yurdu Ders Kitabında Azerbaycan Ulusal Kimliğinin Temsili”, *SUTAD*, S. 42, Konya 2017, s. 595.

³ Şefik Taylan Akman, “Türk Tarih Tezi Bağlamında Erken Cumhuriyet Dönemi Resmî Tarih Yazımının İdeolojik ve Politik Karakteri”, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, S. 1/1, Ankara 2011, s. 82.

ders kitaplarına olan bakış açısını da etkilemektedir. Bu sebeple farklı ülkelerin tarih kitaplarındaki bilgileri incelemek, karşılaştırma yapmak açısından yarar sağlayabilmektedir.

Günümüzde, ülkelerin güncel tarih ders kitaplarındaki belirli olaylar, olumlu-olumsuz, taraflı-tarafsız bir bakış açısıyla aktarılmaktadır. Bu bakış açısının oluşmasında şüphesiz o dönemdeki yaşanmışlıklar ön plana çıkmaktadır. Tarih kitaplarında yer alan kin ve nefret ifadeleri, ülkeler arasında doğrudan düşmanlığı doğurabileceğinden bu tarz söylemlerin önüne geçilmesi gerekmektedir.⁵ Kin ve nefret söylemlerinin yerine barışçıl ifadelerin yer alacağı tarih ders kitapları, özellikle ortaokul seviyesindeki öğrencilerin olumlu düşüncelerinde önemli bir rol üstlenmektedir.

Mevcut literatüre baktığımızda özellikle Ahmet Şimşek'in editörlüğündeki "Dünyada Türk İmajı: Tarih Ders Kitaplarındaki Durum" adlı eserde 38 farklı ülkenin tarih ders kitaplarında Türk imajının nasıl olduğu yazılmıştır. Bu eser ile Türkiye'de önemli bir boşluk da doldurulmuştur. Fakat biz bu çalışmada Moğolistan ortaokul tarih ders kitaplarındaki Türk imajına değil, kitapların içeriği ve konu dağılımı üzerinde durmayı hedefledik. Moğolistan eğitim sisteminde tarih eğitimi geleneksel bir yapıya dayanmaktadır. 21. yüzyılda orijinal tarih eğitiminin de içinde yer aldığı evrensel bir tarih eğitimi önemsenmektedir. Günümüz eğitim sektöründeki değişikliklerin bir sonucu olarak, tarih eğitiminin içerik ve metodolojisinin değişiminde bazı ilerlemeler kat edilmiştir. Fakat bunların yetersiz olduğu da belirtilmektedir.⁶ Bu değişim ve reformların sadece üniversiteler düzeyinde değil, aynı zamanda ortaokul ile lise düzeyinde de gerçekleşmesi beklenmektedir.

Moğolistan bugünkü konumu itibarıyla tarih boyunca Orta Asya'nın önemli imparatorluklarından olan ve kendi dönemlerinde büyük güce sahip olmuş, otoriteyi sağlamış Büyük Hun İmparatorluğu, Göktürk İmparatorluğu, Cengiz İmparatorluğu ve bu imparatorlukların yanı sıra Uygur Hakanlığı ve Kırgızlar gibi birçok devletin, ulusun tarihine şahitlik etmiştir. Bu nedenle Moğolistan'da okutulan tarih ders kitaplarının içeriklerini incelemek önemli bir konumu teşkil etmektedir.

1. Moğolistan'da Eğitime Kısa Bir Bakış

Moğolistan'da devlet okulları maddi durum göz önüne alınarak daha çok tercih edilse de var olan özel kurumların ders işleyişi devlet kurumlarına göre daha farklı bir yapıya sahiptir. Özellikle ders saatleri ve sınıflarda bulunan öğrenci mevcudu sayabileceğimiz örnekler arasında yer almaktadır. Moğolistan'daki devlet kurumlarında ve özel kurumlarda okutulan ders kitapları benzer olsa da özel kurumlarda özellikle fen bilimlerinde yardımcı kitaplardan da yararlanılmaktadır. İncelediğimiz tarih ders kitapları da ortak olarak işlenmektedir.

Tarih ders kitaplarının güncellemesinin ilk adımı 1990'lı yıllarda başlatıldı.⁷ O dönemlerde eski ders kitaplarının nasıl kullanılması gerektiğine dair özel ders kitapları geliştirilmiş ve eğitimde kullanılmaya başlanmıştır. Bunun yapılmasındaki amaç ise yeni bir tarih ders kitabının kısa süre içerisinde üretilmesinin mümkün olmamasıydı. 1990'lı yılların ortalarından itibaren ise tarih ders kitapları güncellenerek "Ana Tarih" ve "İnsanlık Medeniyeti Tarihi" gibi ders kitapları yayımlanmıştır. 2005 yılında mevcut ders kitaplarına ek olarak alternatif ders kitapları geliştirilerek kullanılmıştır.⁸

Moğolistan'da 1. sınıftan 6. sınıfa kadar Moğolların gelenekleri, kuralları adlı ders okutulmakta ve 6. sınıftan itibaren bu dersin yerine tarih dersi anlatılmaktadır.⁹ Tarih eğitimi Moğolistan devlet okullarında 6. sınıftan 12. sınıfa kadar okutulmaktadır. 12. sınıfta ise seçmeli ders olarak yer almaktadır. Devlet okullarında tarih dersleri haftada 1-2 saat olarak işlenmektedir. Özel okullarda ise tarih dersi 6-9. sınıflarda haftada 2 saat; 10-11. sınıflarda haftada 1 saat olarak işlenmektedir. 1990 öncesi ortaokullarda tarih dersi yaklaşık 490 saat civarındaydı.¹⁰ 1990 yılından sonra ise yeniden düzenleme yapılarak 6. sınıfta "İnsanlık Medeniyeti Tarihi" 140 saat; 7. ve 8. sınıflarda "Moğol Tarihi" 140 saat olmak üzere toplam 280 saat şeklinde düzenlenmiştir. 2009-

⁴ Hale Şıvgın, "Ulusal Tarih Eğitiminin Kimlik Gelişimdeki Önemi", *Gazi Üniversitesi Gazi Akademik Bakış Dergisi*, S. 2/4, Ankara 2009, s. 4.

⁵ Şimşek, Cou, *agm*, s. 226.

⁶ Sühbaatar Na., "Tüüh Sonirhogçdin Bütéal ba Eh Tüühiin Bolovsrol", *Eh Tüühiin Surgalt, Bolovsrolun Ulamclal, Şineçleliin Asuudluud*, Admon Yayinevi, Ulaanbaatar 2012, s. 124.

⁷ Çulumbaatar L., "Oron Nutgiin Sudalgaa ba Tüühiin Surgalt", *Eh Tüühiin Surgalt, Bolovsrolun Ulamclal, Şineçleliin Asuudluud*, Admon Yayinevi, Ulaanbaatar 2012, s. 117; Gelegcants Tserendorc, *Mongol Ulsun Yerönhii Dund Bolovsrolun Erh Züin Zohitsuulalt (Üüsel, Högcil, Şineçlel)*, Erүүл Enh Yayıncılık, Ulaanbaatar 2000, s. 20.

⁸ Baasancav E., "Yerönhii Bolovsrolun Surguuliiin Tüühiin Surgaltin Ulamclal, Şineçleliin Zarim Asuudal", *Eh Tüühiin Surgalt, Bolovsrolun Ulamclal, Şineçleliin Asuudluud*, Admon Yayinevi, Ulaanbaatar 2012, s. 65.

⁹ Pürev O., "Eh Tüühiin Bolovsrolug Högcüüleuh Tuhaid", *Eh Tüühiin Surgalt, Bolovsrolun Ulamclal, Şineçleliin Asuudluud*, Admon Yayinevi, Ulaanbaatar 2012, s. 24.

¹⁰ Otgonçimeg Dorj, *Mongolin Ardçiland Uls Töriin Bolovsrolun Güitsetgeh Üüreg, Aç Holbogdol*, Moğolistan Devlet Üniversitesi (Doktora Tezi), Ulaanbaatar 2017, s. 71.

MOĞOLİSTAN'IN ORTAOKUL TARİH DERS KİTAPLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

2010 ders yılında 7. sınıf “Dünya Tarihi” dersi ve 8. Sınıf “Moğol Tarihi” dersi 210 saat olacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. Yeni düzenlemeyle birlikte tarih ders saatlerinde toplam 70 saatlik bir kısaltma yapılmıştır.¹¹

Moğolistan’ın tarih eğitimi ve öğretimi, Moğolistan Anayasası’ndaki “Ülkemizin bağımsızlığını ve egemenliğini güçlendirmek; devletimize, tarihimize ve kültürel geleneklerimize sahip çıkmak” maddesiyle doğrudan ilişkili olduğu akademisyenler tarafından belirtilmiştir.¹² Buna bağlı olarak tarih müfredatının içeriği, tarih metodolojisi, tarih program ve planlarını yenilemek adına daha kapsamlı bir politika hedefi koymuşlardır.

Moğolistan ortaokul tarih öğretiminde öğrencilere takım çalışması, münazara ve mülakat gibi yararlı etkinlikleri öğretmenin birçok yolu olmasına rağmen, tarihsel bilgi enformasyonu odak noktasına alan bir metodoloji hakimdi. 1990’lı yıllardan bu yana Moğolistan’daki sosyal sistemin sürekli değişmesi ve modernleşmesi sonucunda tarih kavramları, kitapları, tutumları da değişime uğradı.¹³ Değişen sistemler ile birlikte tarih eğitiminin mevcut ihtiyaçlarının ve eksikliklerin giderilmesi ile ilgili bir takım kararlar alındı. Örneğin; gelişmiş ülkelerdeki okulların yapısı ve öğretmenlerin yaratıcı düşünceleri, yöntem ve tekniklerinin kullanılması gündeme getirildi.¹⁴ Özgün tarih öğretimi, eğitim gelenekleri ve reformlar göz önüne alındığında Moğol akademisyenlerin tartıştığı soruların başında “Günümüz gençleri en çok hangi konulara ilgi duyuyor?”, “Öğretim yöntemlerinde hangi yöntemler daha etkili oluyor?” gelmektedir.¹⁵

Geçmiş, bugün ve gelecek ile iç içe olan tarih biliminin mevcut metodolojisinin geliştirilmesi için Moğolistan’da 6 Ocak 2012 tarihinde Moğolistan Devlet Üniversitesi Tarih Bölümü, Moğolistan Eğitim Üniversitesi’nin Tarih Bölümü ortaklığında “Materyal Tarih Öğretimi, Eğitim Gelenekleri ve Reform” konulu bilimsel bir konferans düzenlendi. Adı geçen konferansta, Eğitim Enstitülerinin önde gelen bilim adamları çeşitli sunumlar yaparak tarih eğitiminin mevcut durumu ve yapılması gereken reformları tartışıldı.¹⁶ Moğol toplumunu geniş kapsamlı, bir bütün olarak etkileyen bu reformların başında, sosyal bilimlere Marksizm’den arındırarak Batı’daki farklı teorilerin ve ideolojilerin takip edilmesi gelmiştir.¹⁷

Moğolistan’da 2015 yılı öncesinde belli başlı tarihçilerin kitapları derslerde okutulurken 2015 yılından itibaren Moğol hükümetinin hazırladığı ders kitapları okutulmaya başlanmıştır. Bu yeni eğitim anlayışı ve değişiklikleri, öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik daha sistemli bir şekilde hazırlandı.¹⁸ 2015 yılı öncesinde tarih dersleri 7. sınıfta “Dünya Tarihi” dersi, 8. Sınıfta “Moğol Tarihi (Hunnu, Şienbi)”, 9. sınıfta ise “Moğol İmparatorluğu Tarihi” olarak işlenmekteydi. 2016 yılından itibaren Moğolistan Eğitim, Kültür ve Bilim Bakanlığı tarafından çeşitli üniversitelerin akademisyenleri ile birlikte tarih ders kitapları hazırlanmıştır. 2016-2019 yıllarında basılmış olan ders kitapları arasında ise büyük farklılıklar olmamakla birlikte yeni eklenen bilgiler, birleştirilen bölüm başlıkları ve yenilenen resimleri görmekteyiz. Moğolistan’da ortaokulda (6, 7 ve 8. sınıf) okutulan tarih ders kitaplarının konu dağılımına, konuların alt başlıklarına ve bunlara ait görsellere genel bir bakış açısıyla baktığımızda millî tarih anlayışını görebilmekteyiz.

Moğolistan’da ortaokul tarih ders kitaplarında konu dağılımı nasıldır? Ortaokul 6. sınıf tarih ders kitaplarında Eski Uygarlıklar ile ilgili hangi konulara ayrıntılı olarak yer verilmiştir? Ortaokul 7. sınıf tarih ders kitaplarında Orta Çağ’da Avrupa Tarihi ile ilgili konu dağılımı nasıldır? Ortaokul 8. sınıf tarih ders kitaplarında 15-20. yüzyıllar arasında Moğol Tarihi ve Avrupa Tarihi konuları nasıl işlenmiştir? Genel olarak hangi konuların daha ayrıntılı işlendiği, hangi konulara daha az yer verildiği problemlerine cevap aranmaya çalışılmıştır. Makalede, sırasıyla 6, 7 ve 8. sınıf tarih ders kitaplarının konu dağılımı incelenerek bu konulara bölüm bölüm yer verilmiştir. Önemli bulduğumuz konulara ait görseller kullanılarak yazı desteklenmiştir. Araştırmamızın,

¹¹ Sühbaatar Bathand, *Yerönhii Bolovsrolun Surguuliiin Tüühiin Surgaltin Şineçleliin Asuudald*, Moğolistan Devlet Üniversitesi (Yüksel Lisans Tezi), Ulaanbaatar 2014, s. 17.

¹² Gantulga Ts., “Eh Tüühiin Surgalt, Bolovsrolun Önöögiin Baidal, Tulgamdsan Asuudluud”, *Eh Tüühiin Surgalt, Bolovsrolun Ulamclal, Şineçleliin Asuudluud*, Admon Yayinevi, Ulaanbaatar 2012, s. 5; Sanjaa G., *Yerönhii Bolovsrolun Dund Surguuliiin Surgalt-Hümüüçliin Aclug Tsaasid Saicruulah Tuhai*, ABY Yayinevi, Ulaanbaatar 1983, s. 34.

¹³ O., *agm*, s. 25; E. Baasanjav, *Tüühiin Surgaltin Arga Züi*, Soyombo Yayinevi, Ulaanbaatar 2010, s. 5.

¹⁴ E., *agm*, s. 59; Ts. Baasandorc, “Suraltsagçdad Bütөөлч Setgelgee Tөлөвшүүлэх Tehnologi, *Eh Tüühiin Surgalt, Bolovsrolun Ulamclal, Şineçleliin Asuudluud*, Admon Yayinevi, Ulaanbaatar 2012, s. 72.

¹⁵ Erdenetuya U., “Medeел Hariltsaani Tehnologiig Eh Tüühiin Surgaltand Aşiglah ni”, *Eh Tüühiin Surgalt, Bolovsrolun Ulamclal, Şineçleliin Asuudluud*, Admon Yayinevi, Ulaanbaatar 2012, s. 96.

¹⁶ Gantulga Ts., *Eh Tüühiin Surgalt, Bolovsrolun Ulamclal, Şineçleliin Asuudluud*, Admon Yayinevi, Ulaanbaatar 2012, s. 4.

¹⁷ Delgercargal P., “Deed Bolovsrolun Şinetgel ba Mergejliin Tüvşnii Tüühiin Surgaltın Tulgamdsan Asuudluud”, *Eh Tüühiin Surgalt, Bolovsrolun Ulamclal, Şineçleliin Asuudluud*, Admon Yayinevi, Ulaanbaatar 2012, s. 15; Otgoncargal S., “Mongolın Tüühiin Surgaltın Önöögiin Baidal ba Onolun Zarim Asuudal”, *Eh Tüühiin Surgalt, Bolovsrolun Ulamclal, Şineçleliin Asuudluud*, Admon Yayinevi, Ulaanbaatar 2012, s. 39; Davaasüren B., *BNMAU-in Yerönhii Bolovsrolun Surguuli, Tüüni Högçliin Hetiin Tөлөв*, УБ УХГ Yayinevi, Ulaanbaatar 1979, s. 5.

¹⁸ Tuya B., “Deed Bolovsrolun Togtoltoond Kredit Sistemiig Nevtrüül Bui Önöögiin Baidal/Darhan-Uul Aimgiin Tehnikiiin Deed Surguuliiin Çişeen Deer”, Moğolistan Devlet Üniversitesi (Yüksel Lisans Tezi), Ulaanbaatar 2005, s. 6; Enhcargal D., “İh, Deed Surguuliiin Tüühiin Bus Mergeçliin Angid Üzeh Mongolın Tüühiin Hiçeeçliin Aguulga, Arga Züin Şineçleliin Zarim Asuudal”, *Eh Tüühiin Surgalt, Bolovsrolun Ulamclal, Şineçleliin Asuudluud*, Admon Yayinevi, Ulaanbaatar 2012, s. 52.

tarih ders kitapları henüz incelenmemiş olan Moğolistan'ın tarih eğitimini kavramak açısından uygun olacağı düşüncesindeyiz.

2. Yöntem

Çalışmada doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Moğolistan'da ortaokulda okutulan tarih ders kitapları tespit edilmiştir. Bu kitaplardan “Tarih 6”, “Tarih 7” ve “Tarih 8” adlı üç ders kitabı, devlet okulları ve özel okullarda tarih derslerinde okutulan kitaplardır. Moğolistan'da ortaokul tarih ders kitaplarının eski baskılarına (2016) doğrudan basılı olarak ulaşılmıştır. Bu kitaplar incelenerek yeni baskılarıyla (2019) karşılaştırma yapılmıştır. Yeni eklenen veya çıkarılan bölümler belirlenmiştir. Güncel (2019) ortaokul tarih ders kitaplarına Moğolistan Eğitim, Kültür, Bilim ve Spor Bakanlığının web sitesinden dijital olarak ulaşılmıştır. Kitapların tam künyeleri kaynakçada Moğolca ve Türkçe olarak belirtilmiştir.

Araştırma için kullanılan veriler, yukarıda bahsedilen tarih ders kitaplarından tüm konuları kapsayacak şekilde alınmıştır. İncelenen konulardaki belli başlıklar belirlenerek Türkçeye çevrilmiştir. İncelenen konulara ait bazı görseller ve haritalar ekran alıntısı yapılarak çalışmaya eklenmiştir. Ders kitaplarından belirli konularda doğrudan alıntılar yapılmıştır. Bu doğrudan alıntıların yapıldığı ders kitaplarının isimleri ve sayfa numaraları dipnotlarda verilmiştir. Moğolistan'da ortaokullarda tarih eğitiminin geçmişi, ders içerikleri, yapılmış ve yapılacak olan metodolojik reformlar hakkında yazılmış eserlere doğrudan ulaşıp tarih eğitiminin günümüze kadar hangi aşamalardan geçtiği araştırılmıştır. Ortaokul 6, 7, 8. sınıf tarih ders kitaplarının genel konuları araştırılmış olup kitapların bütünü incelenmeye alınmıştır.

3. Bulgular

Moğolistan ortaokul tarih ders kitaplarını incelediğimiz çalışmamızda ilk olarak 6, 7 ve 8. sınıf tarih ders kitaplarında yer alan bölüm ve alt konu başlıkları belirtilmiştir. Aşağıda detaylı olarak yazdığımız bu bölüm ve alt konu başlıklarını derinlemesine incelediğimizde günümüz Moğolistan topraklarındaki en eski yaşamın izlerinden başlanarak bunların örneklerle ve çeşitli resimlerle desteklendiği görülmüştür. Dünyanın erken uluslarından bahsedilerek Moğolistan bölgesindeki halklar ele alınmıştır. Çağlara göre Dünya Tarihi'ndeki belli başlı olaylar aktarılacak aynı çağdaki Moğol tarihi daha detaylı bilgilerle işlenmiştir. Avrupa tarihiyle ilgili geniş bir yelpazede bilgilerin yer aldığını görmekteyiz. Antik Roma tarihinden başlayarak 18-20. yüzyıl arası Avrupa tarihine kadar birçok konu detaylı olarak işlenmiştir. Çalışmamız: “Altıncı Sınıf Tarih Ders Kitabında Dünya Tarihi ve Moğollar”, “Yedinci Sınıf Tarih Ders Kitabında Dünya Tarihi ve Moğollar”, “Sekizinci Sınıf Tarih Ders Kitabında Dünya Tarihi ve Moğollar” şeklinde üç ana başlıkta ele alınmıştır.

Altıncı sınıf tarih ders kitabında dikkatimizi çeken noktalardan biri Hun İmparatorluğu'nun anlatıldığı bölüm olmuştur. Özellikle Moğolistan'daki akademisyenlerin yaptıkları çalışmalarda veya arkeolojik buluntulardan yola çıkılarak yapılan yorumlardan gördüğümüz Hunların, Moğolların kadim ataları olduğu yönündeki bilgilerdir. Sekizinci sınıf ders kitabında, İstanbul'un fethi anlatılırken II. Mehmet yerine II. Mahmut yazıldığı görülmüştür. İstanbul'un Fethi konusu işlenirken iki farklı yerde II. Mahmut olarak belirtilmiştir. İncelemeye aldığımız tarih ders kitaplarında Osmanlı İmparatorluğu Tarihi ile ilgili bilgiler okuma parçası halinde verilirken Cumhuriyet Tarihi ve Mustafa Kemal Atatürk hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Altıncı sınıf genel tarih kitabı bölüm ve konu başlıkları: *Birinci bölüm*: Tarihi nasıl çalışacağız?; Ne zaman, nerede, ne? Tarihi nereden biliriz? *İkinci bölüm*: Atalarımızın tarihi; Eski insanlar, Eski insanların ekonomisi nasıl değişti? *Üçüncü bölüm*: Eski uygarlık; İnsanlar ilk nerede, nasıl yerleştiler? Uygarlık nasıl gelişti? Bizim atalarımız göçmenler, Moğolistan'daki eski göçmenlerin anıtları. *Dördüncü bölüm*: Dünyanın eski ulusları; Eski iki nehir, Mısır medeniyeti, Eski Hindistan ve Çin, Eski Grek ve Roma Uygarlığı. *Beşinci bölüm*: Moğolların ilk ulusları; Göçmenlerin ilk ulusu Hun İmparatorluğu, Moğol ataları Şienbi ve Cucenler, 6-10. yüzyıl Moğol ve Türk ulusları.

Yedinci sınıf genel tarih kitabı bölüm ve konu başlıkları: *Birinci bölüm*: Orta Çağ tarihini nasıl çalışacağız?; Orta Çağ tarihiyle ne araştıracağız?, Orta Çağ tarihini nasıl çalışacağız? *İkinci bölüm*: Cengiz öncesi dönem Moğolistan; Moğolların göç ve yerleşimi, 6-12. yüzyıl Moğol şehirleri ve ulusları, Moğol Darlığın ve Nirugun şehirleri, Moğolların yaşam ve kültürü. *Üçüncü bölüm*: Cengiz öncesi dönemin Batı (5-11. yüzyıl); Kavimler Göçü, Frank ulusunun kurulması, Orta Çağ Avrupa toplumu (5-11. yüzyıl), Hıristiyanlık ve Kilise, Vikingler ve Avrupa ulusları, Bizans İmparatorluğu, Rus devletinin kurulması, Hıristiyanlık kültürü, Amerika'nın eski uygarlığı. *Dördüncü bölüm*: Cengiz öncesi dönem Doğu (5-11. yüzyıl); İslamiyet'in başlangıcı ve Arap ulusları, Tang ve Song ulusları dönemi Çin, Orta Çağ'da Hindistan, Orta Çağ'da Japonya. *Beşinci Bölüm*: Büyük Moğol Ulusu; Bildiğimiz Cengiz Han, Temuçin'in Büyük Moğol Ulusunu kurması, Temuçin'in devleti kurması, Moğolların yaşamı ve kültürü, Cengiz Han'ın komşu ulusları zapt etmesi. *Altıncı bölüm*: Moğol İmparatorluğu (13-15. yüzyıl); Ögeday Han'ın Moğol İmparatorluğunu kurması, Güyük, Möngke Hanların Moğol İmparatorluğunu yönetmesi, Yuan ulusu, Altın Orda, Çağatay, İlhanlı ulusu. *Yedinci bölüm*: Moğol İmparatorluğu döneminde diğer dünya ulusları; Feodalizm ve çiftçiler, Orta Çağın şehir, el sanatları ve ticareti,

MOĞOLİSTAN'IN ORTAOKUL TARİH DERS KİTAPLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Hıristiyan kiliseler ve Haçlı Seferleri, Batı Avrupa: Çöküş, savaş, Batı Avrupa kültürü, Roma İmparatorluğu'nun çöküşü.

Sekizinci sınıf genel tarih kitabı bölüm ve konu başlıkları: *Birinci ünite*: Moğolistan ve yeni dünya tarihi (15-20. yüzyıl başları) dersini nasıl çalışacağız?; Çalışma kitabıyla tanışalım, 15-20. yüzyıl başlarında Moğolistan ve dünya. *İkinci ünite*: Moğol İmparatorluğu sonrasında Moğollar ve dünya. *Birinci bölüm*: Moğol birliği ve gücünün kaybedilişi; 15-18. yüzyıl Moğolistan, Birliğin kurulması için mücadele, Moğol han ulusları, 15-18. yüzyılda Moğolların dış çevresi, Moğol bağımsızlığının kaybedilişi, 15-18. yüzyılda Moğolların yaşam ve kültürü. *İkinci bölüm*: Dünya tarihinin yeni dönemi başlıyor; Coğrafi Keşifler ve koloncilik hareketleri, Reform, Rönesans, Aydınlanma Çağı, Kapitalizmin oluşumu, 15-18. yüzyıl Batı, 15-18. yüzyıl Doğu, 15-18. yüzyıl dünya uluslarının yaşamı ve kültürü. *Üçüncü ünite*: 18-20. yüzyıl başlarında Moğolistan ve dünya. *Birinci bölüm*: 18-20. yüzyıl başında Moğolistan; Moğolların bağımsızlığı için mücadele, Mançuların Moğolistan'ı yönetmesi, Moğolistan'da Budizm, 18-20. yüzyıl başlarında Moğolların yaşamı, 18-20. yüzyıl başlarında Moğolların kültürü, Moğolların hakkında Mançuların düşüncesinin değişimi. *İkinci bölüm*: 18-20. yüzyıl başlarında dünya; Sanayi Devrimi, bilimsel başarılar, devrim ve yeni imparatorluklar, Napolyon ve Fransız İmparatorluğu, 18-20. yüzyıl başlarında Batı, İmparatorlukların Doğu'daki koloncilik hareketleri, 18-20. yüzyıl başlarında Batı yaşam ve kültürü, 18-20. yüzyıl başlarında Doğu yaşam ve kültürü.

4. Altıncı Sınıf Tarih Ders Kitabında Dünya Tarihi ve Moğollar

6. sınıf tarih ders kitabına baktığımızda 5 bölümden oluşmaktadır. Çeşitli ülkelerin tarih ders kitaplarında olduğu gibi genel olarak tarihin tanımı, önemi ve tarih okumalarında harita kullanımının yeri hakkında bilgilere yer verilmiştir. Bunun yanı sıra Moğolistan'ın bölgelerinde bulunan eski eserler de (kaya resimleri, taş kaplar, at şekilleri, kurganlar) bu bölümde yer almıştır.¹⁹ Ülkelerin bilim adamları, buldukları coğrafya üzerinde arkeolojik kazılarla birlikte yaptıkları araştırmalar sonucunda elde ettikleri bulgulara dayanarak en eski yaşamın süresini tespit etmeye çalışmaktadırlar.

Resim 1: Eski Moğol Taş Devri Alanları (6.sınıf ders kitabı 2019: 14)

¹⁹ Туяа У., vd., *Tүүх 6: Yerөнһii Bolovsrolun 12 Ciliin Surguuliiin 6 Dugaar Angiin Surah Biçig*, Edt. Delgersaihan Ts, Ulaanbaatar 2019, s. 8.

Зураг 3.12. Буган хөшөө.
Хөвсгөл

Resim 2: Geyik Heykeli / Khövsgöl (6.sınıf ders kitabı 2019: 39)

Eski insanların tarihi anlatıldıktan sonra Moğolistan'daki bilim adamlarının araştırma sonuçlarına göre Moğolistan'da insanların ne zamandan beri yaşadığı konusu üzerine bilgiler yer almaktadır. Kitapta bulunan görsellerden gördüğümüz üzere Moğolistan coğrafyasında Taş Çağı'nın izleri 750 bin yıl önceye kadar gidebilmektedir. Moğolistan'ın günümüz şehirlerinde bulunan taş örnekleri, kaya resimleri bölgelere göre insan yaşamının izlerini ortaya çıkarmaktadır. Hovd şehrinde (Ховд) duvar resimleri bulunmuş ve burada eski yaşamın 40 bin yıl öncesine dayandığı belirtilmiştir.²⁰

Kitabın ilerleyen kısımlarında ilk insanların nerede ve nasıl yaşadıkları ile Moğol bölgelerindeki mezarlardan bahsedilmiştir. Moğolistan coğrafyası eski insan yerleşimlerinden birisidir. Bu nedenle bu toprakların insan yaşamı için uygunluğu, belli bölgelerde bulunan araç ve gereçlere, at malzemeleri ve duvar resimlerine dayandırılmıştır.²¹ Bronz ve Demir çağlarında göçebelerin bıraktığı bazı malzemeler, mezarlar, geyikli taşlar ve kaya resimlerine bu coğrafyada da sıkça rastlanmaktadır. Geyik şeklini barındıran heykellerin Avrasya bozkırında en çok rastlanan heykel olduğu ve Moğolistan topraklarında da yaklaşık 600 tane bulunduğu belirtilmiştir. Bu heykellerin üzerlerinde geyik şekilleri haricinde güneş ve ay tasvirleri de bulunmaktadır.²²

Kitabın devamında ise dünyanın erken uluslarından Mısır, Hindistan ve Çin, Eski Yunan ve Roma Uygarlıklarına yer verilerek çeşitli haritalar, döneme ait heykel görselleriyle konu içerik açısından zenginleştirilmiştir. Eski iki nehir (Mezopotamya), Dicle ve Fırat nehirleri arasında geniş ve verimli bir alan olduğu ve Küçük Asya'nın yüksek dağlarından Basra Körfezi'ne aktıkları yazılmıştır. Eski Mısır'dan bahsederken matematik, tıp, heykel ve astronomide çok bilgi olduklarını aktarmışlardır. Hindistan'ı anlatan bölümde İndus Nehri, Hindikuş ve Himalayalar'dan bahsedilmiştir. İndus Vadisi'nde ortaya çıkan ilk şehirlerden en büyükleri Harappa ve Mohenjo-daro yazılmıştır. Çin'deki Sarı Nehir işlenmiş ve Hindistan'daki İndus Nehri örnek gösterilerek onun gibi verimli olduğundan bahsedilmiştir. Eski Yunan Uygarlığı bölümünde bu coğrafyayı

²⁰ U., vd., age, s. 14.

²¹ U., vd., age, s. 14.

²² Moğolistan'da Bronz ve Demir Çağı'na ait en önemli şekillerden biri Geyik heykelidir. Güneş, ay, insan yüzü ve vücudu da bu heykellerin üzerinde görülmektedir. Ortalama geyik heykeli 1-4 m yüksekliğinde, 20-40 cm kalınlığında ve 30-80 cm genişliğindedir. Moğolistan'da yaklaşık 600 olarak belirtilen bu heykeller İç Baykal bölgesinde 20 den fazla, Altay Dağları'nda yaklaşık 60, Kazakistan ve çevresinde yaklaşık 20, Orenburg bölgesi, Kafkasya, Ukrayna ve Elbe Nehri bölgelerinde de yaklaşık 10 adet bulundu. Bilim adamları bu heykeller üzerinde çalışmalar yürüterek üç sınıfa ayırdılar: 1) Moğol-İç Baykal Geyik Modeli, 2) Sayan-Altay Geyik Modeli, 3) Asya-Avrupa Geyik Modeli. *Mongol Ulsun Tüüh*, C. 1. Edt. Tseveendorj D., Admon Yayınvi, Ulaanbaatar 2003, s. 113.

MOĞOLİSTAN'IN ORTAOKUL TARİH DERS KİTAPLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

tanımlarken tarıma uygun olmayan dağlık bölgelerinin fazla olduğu yazılmıştır. Fiziki şartlardan dolayı bölgede kendi kültür ve yaşam tarzlarına sahip birçok bağımsız şehir ortaya çıktığı aktarılmıştır. Roma Uygarlığı bölümünde ise Roma'nın başlangıçta küçük bir köylü, çoban krallığı olduğu ve MÖ 500 civarında Roma Cumhuriyeti olduğu bilgisi yazılmıştır.²³

Ayrıca Moğolistan bölgesinin erken dönem ülkelerinin tarihine değinilerek ilk göçebe toplum olan Hunlar, Moğol kökenli Şienbi ve Cucen (Rouran, Ruanruan, Avar) ile 6-10. yüzyıl arasındaki Moğol ve Türk halklarından bahsedilmiştir. Ek olarak Moğolların genel yaşamları, kültürleri ve hayvancılık faaliyetleri işlenmiştir. Burada en çok dikkat çeken nokta ise “Moğolların ataları Hunlardır” şeklinde başlayan bölümdür.²⁴ Moğolistan’da yapılmış olan bazı araştırmalardan ve kazılardan elde edilen sonuçlara göre birçok Moğol bilim adamı, arkeolog, tarihçi Hunların, Moğolların kadim ataları olduğunu belirtmişlerdir.

Resim 3: Çin Seddi (6.sınıf ders kitabı 2019: 72)

Çin seddinin anlatıldığı bölümde geçen iki kaynaktaki Hunların Büyük İmparatoru Mo-dun’un o dönemde Çin’de hüküm süren Han Hanedanlığına yazdığı mektuptan bahsederken şu satırlara yer verilmiştir:

“Ben komşum... Büyük küçük otuz altı ülkeyi yakından ve uzaktan birleştirip yönettim. Bugün, onlar Hunnu İmparatorluğu adı altında tek bir isimde birleşmiş durudalar. Böylece Bozkır’ın eteklerinde yaşayan göçebe halklar tek bir büyük aile olarak birleşmiş ve büyük barış sağlanmış durumdadır. Öyleyse şimdi ben elmas kılıcı kınına sardım, okların sesini içinize çekin.”²⁵

Hun İmparatorluğu tarihi ile ilgili aktarılan en önemli olaylardan biri Mo-dun’un ilk yıllarında yaşanmış olan danışmanları arasında geçen “toprak” olayıdır. Bu olay ders kitabında şu şekilde yer almıştır:

“Mo-dun şanyu olur olmaz, komşu Donghular ona siyasi baskı yaptı. İlk başta Mo-dun’dan kendi atını ve eşlerinden birini istediler. Sonra Donghular, sınırdaki kimsenin yaşamadığı, terk edilmiş bir bölgeyi istediler. Mo-dun’un danışmanları “Bu kimsenin yaşamadığı bölgeyi vermek mümkündür” dediler. Mo-dun ise “Toprak, devletin temelidir” dedi ve ordusunu toplayarak Donghua’yı işgal etti.”²⁶

Günümüzde de Moğollar, Hunları kendileriyle özdeşleştirmekte ve kendilerinin kadim ataları olduğu vurgusunu yapmaktadırlar. Moğolistan’da bulunan bazı markaların, mekânların isimlerinin de “Hun-nu” olarak yazıldığını görmekteyiz.

²³ U., vd., *age*, s. 64.

²⁴ U., vd., *age*, s. 70.

²⁵ U., vd., *age*, s. 73.

²⁶ U., vd., *age*, s. 73. Mo-dun danışmanlarının kendisine karşı çıkmasına rağmen devletin geleceğini düşünerek atını verdi. Ancak Donghuların isteklerine hemen cevap vermesi, onun korkak olduğu yorumlarının yapılmasına neden oldu. Eşlerinden birinin istenmesi üzerine Mo-dun’un danışmanları sinirlenerek tepki göstermişlerdi. Fakat Mo-dun eşlerinden birini Donghular’a verdi. Ying-Shih Yü, “Hsiung-Nu (Şyung-Nu)”, *Erken İç Asya Tarihi*, der. Denis Sinor, çev. Selçuk Esenbel, İletişim Yayınları, İstanbul 2009, s. 171. Artık Donghular, Mo-dun’u aciz biri olarak göyerek ondan toprak istediler. Danışmanlardan istenilen yerin önemsiz olduğunu ve verilebileceğini söyleyenler idam edildi. Bu tepkisinden Mo-dun’un vatan kavramına bakış açısı net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Konuralp Ercilasun, *Türk Tarihinde Asya Hunları, Birinci Hâkimiyet Dönemi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2019, s. 46.

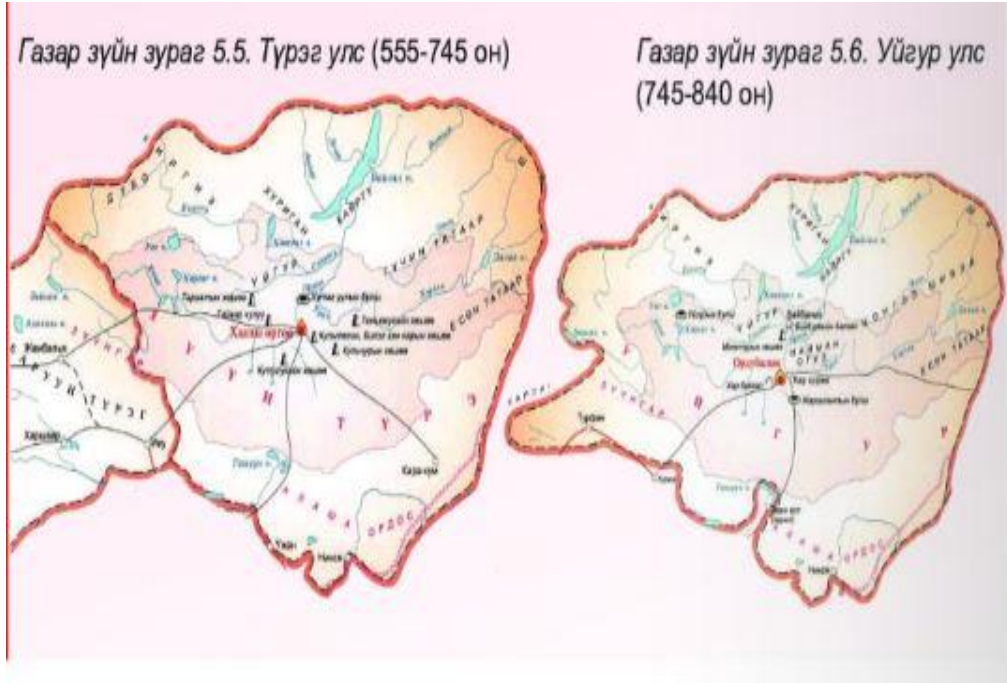
Bölümün devamında ise Türklerden Göktürk ve Uygur tarihlerine değinilerek Orhun yazıtları hakkında bilgilere yer verilmiştir. Bu hanedanlardan Türeg-Түрэг, Uygur-Уйғур adıyla bahsedilmiştir. 6. Sınıf tarih ders kitabında Göktürk ve Uygurlar hakkındaki bilgilere 80-84. sayfalar arasında yer verilmiştir.

Bu bölümde Türklerin, Cucen Devleti'nin vatandaşı olduğu bilgisi yer alırken Şienbi ve Cucenler kitapta şu şekilde aktarılmıştır:

“Şienbi ve Cucen, Hunlar'dan sonra gelen Moğollar olduklarından Hunlar gibi onlarda Tibet bölgesinden ve Asya'daki denizlerden uzaktaydılar. Ayrıca onların bölgeleri kurak bölgeler, yüksek dağlar, geniş ovalar ve Gobi Çölü'yle çevrilidir.”²⁷

Moğolistan'daki Türk boyları başlığı altındaki bilgilerin giriş kısmı şu şekilde yer almıştır:

“Türkler Cucen Devleti'nin vatandaşlarıydı ve Altay Dağlarında yaşıyorlardı. 552 yılında Cucen Devleti'ne isyan ettiler ve 555'te Cucen Devleti'ni yıktılar. Bundan sonra Türkler kendi devletini kurdular. Böylece Moğolistan'da Türk (555-745) ve Uygur (745-840) Türk boyları hayatlarını sürdürdüler...”²⁸

Resim 4: Göktürk ve Uygurlar (6.sınıf ders kitabı 2019: 81)

Altıncı sınıf tarih ders kitabını genel olarak baktığımızda; kitap 84 sayfa olmakla birlikte 5-68. sayfalar arasındaki ilk dört bölümde erken tarihten bahsedilmiştir. Birinci bölüm 5-11. sayfalar, ikinci bölüm 11-23. sayfalar, üçüncü bölüm 23-42. sayfalar, dördüncü bölüm 42-68. sayfalar arasında yer almıştır. Dördüncü bölümde Mezopotamya ve Mısır Uygarlıkları 42-51. sayfalar arasında işlenmiştir. Eski Hindistan ve Çin konuları 51-59. sayfalar arasında; Eski Grek, Roma konuları ise 59-69. sayfalar arasında anlatılmıştır. Son iki sayfada sorular ve bulmaca yer almıştır. Beşinci ve son bölüm 69-84. sayfalar arasında işlenmiştir. Bu bölümde Hunlar 69-76., Şienbi ve Cucenler (Rouran, Ruanruan, Avar) 76-80. sayfalar arasında incelenmiştir.

Son olarak Göktürkler ve Uygurlardan 80-84. sayfalarda bahsedilmiştir. Genel itibariyle Türklerin yaptıkları akınlardan bahsederken sonucunda “fethedildi” tabirleri kullanılmaktadır. Burada Ergenekon Destanı, Dokuz ve Otuz Tatarlara da kısaca değinilmiştir. Bu bölümde Hunlardan bahsedilirken özellikle Çin Seddi'nin yer aldığı fotoğrafın altındaki bilgi dikkat çekmektedir. Burada “Dünyaca ünlü Çin Seddi'nin Moğol göçebelerinin saldırılarından korunmak için inşa edildiği” bilgisi yer almaktadır.

5. Yedinci Sınıf Tarih Ders Kitabında Dünya Tarihi ve Moğollar

7. sınıf tarih ders kitabını ele aldığımızda yine 5 bölümden oluşmaktadır. Kitabın başlangıç bölümlerinde Orta Çağ Tarihi, bu çağdan ne öğrenileceği ve çağın nasıl çalışılacağı konuları üzerinde durulmuştur. Bölüm,

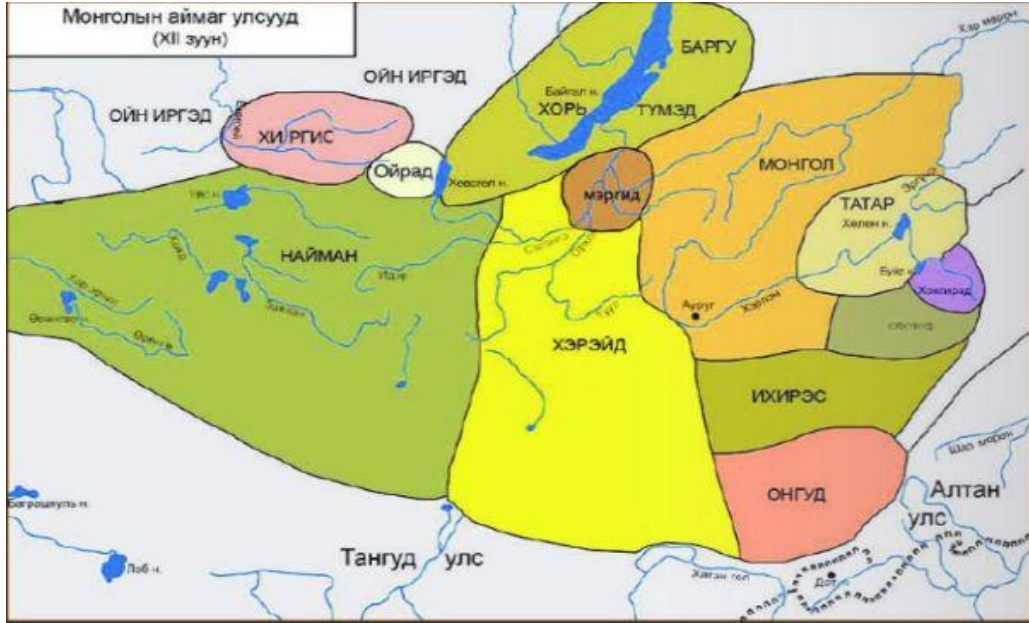
²⁷ U., vd., age, s. 77.

²⁸ U., vd., age, s. 80.

MOĞOLİSTAN'IN ORTAOKUL TARİH DERS KİTAPLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Batı Roma'nın çöküşü, Büyük Moğol İmparatorluğu'nun kuruluşu ve dünya gücü oluşundan bahsetmektedir. Aynı zamanda bu dönemi "Moğol Dönemi" olarak adlandırmaktadır.²⁹

Kitabın devamında, Cengiz Han öncesi Moğolistan, Moğolların göçü ve yerleşimi, 6 ve 12. yüzyıldaki Moğol şehirleri ve milletleri, Moğolların yaşam ve kültürlerinden bahsetmektedir. Harita üzerinde Moğolistan bölgelerinde Tümet, Merkit, Kongirat, Kereyit, Öngüt, Nayman, Oyrat ve Kırgızlar konumlandırılmıştır.³⁰

Resim 5: Moğol Şehirleri ve Ulusları (7.sınıf ders kitabı 2019: 17)

Kitap, 5 ve 11. yüzyılda Moğolistan, Orta Çağ'da Avrupa'daki toplumlar, Frank Devletinin kuruluşu, Haçlı seferleri, Vikingler, Bizans İmparatorluğu, Ruslar ve Eski Amerika'dan (Maya, Aztek, İnka) bahsetmektedir. Frank Devleti'nin güçlenmesiyle ilgili bölümlerde Ren Nehri'nin aşağı kesimlerinde yaşadıkları ve Galya sınırında yaşadıkları bilgisi yer alırken haritalarla bu bilgiler desteklenmiştir. Hıristiyanlık ve kiliselerden geniş olarak bahsedilen bölümde kilise ve manastırların çok geniş topraklara sahip olduğu bilgisinin yanında manastırlarda ana bina, keşiş evi, okul, hastane, depo, hamam, demirci dükkânı, hanlar ve meyhanelerin bulunduğu aktarılarak çeşitli görseller kullanılmıştır.³¹ Vikingler, tarih ders kitabında modern zamanın Norveç, İsveç, Danimarka kabileleri olarak bildikleri ve İskandinav yarımadası ile Baltık Adaları'nda yaşadıkları bilgisi yer almaktadır. Bizans İmparatorluğu'nun aktarıldığı bölümde, Batı Avrupa'da Doğu Roma İmparatorluğu'na Bizans İmparatorluğu denildiği bilgisi yazılmıştır. Bu bölgenin eski bir tarım ve el sanatları merkezi olduğu ve en büyük şehirlerinin Konstantinopolis ile İskenderiye olduğundan bahsedilmiştir. Orta Çağ'ın başlarında, Avrupa'da yeni bir halkın ortaya çıktığı ve bu halkın Slavlar olarak adlandırıldığı, Orta ve Doğu Avrupa'da yaygın oldukları bilgisi Rusların devlet oluşumunun anlatıldığı bölümde aktarılmıştır. Eski Amerika konusunda yerlilerin avcılık ve balıkçılık yaptığı, patates, ayçiçeği, kakao, tütün gibi ürünlerin yetiştirildiği işlenirken Coğrafi Keşiflerle birlikte bu ürünlerin dünyanın geri kalan bölgelerinde yetiştirildiği yazılmıştır.

Cengiz Han öncesinde Doğu bölgesi, İslam ve Arap Dünyası Mekke ve Kâbe görseliyle anlatılmıştır. Batı Asya ve Kuzey Afrika'da iki nehirde Cebelitarık Boğazı'na kadar 20'den fazla Arap ülkesi olduğu, 7 ve 8. yüzyıllarda bu geniş alanda Arap Hilafeti adı verilen güçlü bir devletten bahsedilmiştir. Tang ve Song Hanedanlarından bahsedilen bölümde Tang Hanedanlığı, General Li Yuan tarafından 618'de kurulduğu ve altı yıl içerisinde tüm Çin'i birleştirdiğinden bahsedilmiştir. Tang Hanedanlığı'nın düşüşüyle birlikte Çin'in, Beş Krallık olarak yeniden dağıldığı, 960 yılında Song Hanedanlığından General Zhao Quangjin tarafından Çin birliğinin yeniden kurulduğu bilgisi aktarılmıştır. Hindistan ve Japonya konuları kitabın çoğunluğunda olduğu gibi haritalarla ve çeşitli görsellerle desteklenmiştir. Orta Çağ Japonya'sının gelişimi, doğal ve coğrafi koşullardan ve Çin kültüründen büyük ölçüde etkilendiği söylenmiştir.

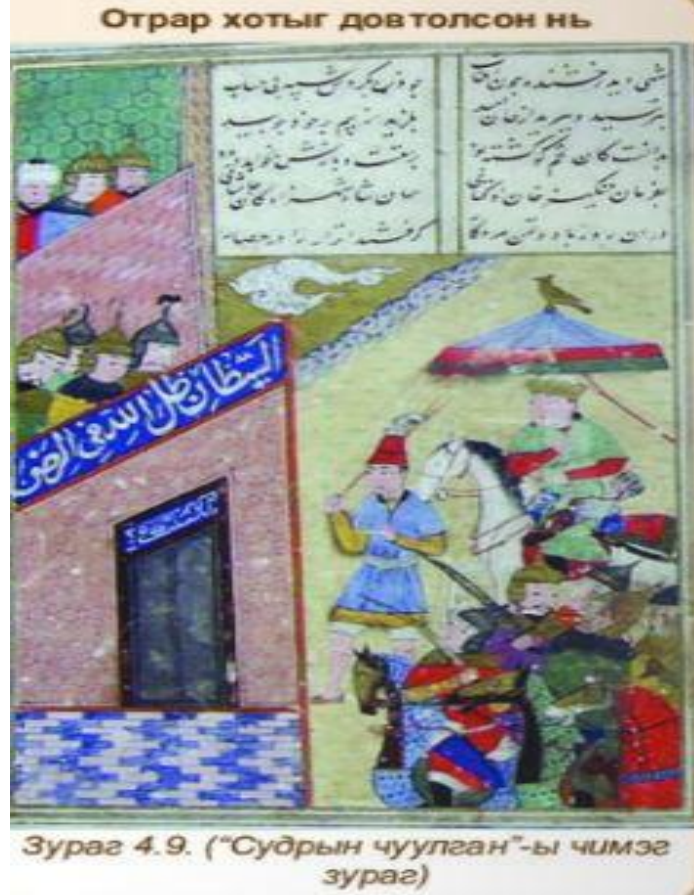
Diğer bölümlerde Cengiz Han ve Büyük Moğolistan, Moğol İmparatorluğu ve Ulusları konuları incelenmiş ve bölümün başlangıcında Cengiz Han'ın şeceresi tablo şeklinde aktarılmıştır. Ayrıca kitabın devamında Cengiz Han dönemi seferleri ve siyasi olayları açıklama bölümleriyle desteklenmiştir. Moğol İmparatorluğu'nun

²⁹ Altanbagana A., Bayarmaa H., *Tүүх 7: Yerөнһii Bolovsrolun 12 Ciliin Surguuliiin 7 Dugaar Angiin Surah Biçig*, Edt. Baasandorc Ts., Puntsagsüren D., Ulaanbaatar 2019, s. 5.

³⁰ A., H., *age*, s. 17.

³¹ A., H., *age*, s. 35.

kuruluşu, Cengiz Han döneminde Moğolların yaşamı ve kültürü konuları, Moğollara ait anıt külliye ve adı geçen dönemlere ait giysi görselleriyle renklendirilmiştir. Cengiz Han'ın komşuları ile Cengiz Han sonrasındaki Ögeday, Güyük, Yüen Devleti, Altın Orda, Çağatay ve İlhanlı dönemleri anlatılmıştır. Bu bölümü destekleyen görsellerden biri de Reşidüddin Fazlullâh-ı Hemedânî'nin (ö. 718/1318) Câmiu't-Tevârih adlı eserinden aktarılmış olan Otrar Şehri'nin işgalini gösteren minyatürdür.

Resim 6: Otrar şehrinin işgali (7.sınıf ders kitabı 2019: 89)

Otrar şehrinin işgaline ilişkin bilgiler şu şekilde yer almıştır:

“Harezmi, Amuderya (Ceyhun) ve Siriderya (Seyhun) havzalarında bulunan bir tarım ve ticaret ülkesiydi. 1219 yılında Cengiz Han'ın Uhuna önderliğinde gönderdiği 450 tüccar Otrar'da öldürüldü ve malları yağmalandı. Cengiz Han, daha sonra Harezmi Hanı Muhammed Şah'a elçi göndererek yaşanan olayı itiraf etmesini istedi. Ancak gönderdiği elçilerden ikisi öldürüldü ve biri aşağılanarak geri gönderildi. Tüm bu nedenlerden dolayı Cengiz Han 1219 yılında Harezmi'yi işgal etti. 1225 yılına kadar Harezmi'yi tamamen fethetti.”³²

Aynı kitapta bulunan bir diğer bölümde Moğolların Gizli Tarihi adlı eserden alıntı yapılarak Otrar Olayı şu şekilde aktarılmıştır: “Harezmi'de, Uhuna önderliğinde giden 100 elçi öldürüldü ve Cengiz Han onların intikamını aldı.” İki metinde de yer alan sayıların farklılığı dikkat çekmektedir.

³² A., H., age, s. 92.

Resim 7: Güyük ve Möngke Han'ın fetihleri (7.sınıf ders kitabı 2019: 99)

Bu bölümün en önemli bilgilerinden biri ise İlhanlı hükümdarı Olcaytu'nun Fransa Kralı Philippe'ye yazdığı mektuptur. Bu mektupta Olcaytu, barış ve huzurlu yaşamının gerekliliğini, bir olup düşmanlara karşı mücadele etmeye vurgu yapmaktadır. Kendisinden bilgi saklanılmaması ve yalan konuşulmamasını özellikle vurgulamaktadır.³³

Resim 8: İlhanlı hükümdarı Olcaytu'nun Fransa Kralı Philippe'ye yazdığı mektup (7.sınıf ders kitabı 2019: 117)

Büyük Yuan Hanedanlığı konusu işlenirken şu satırlar belirtilmiştir: Büyük Moğol İmparatorluğu'nda Möngke Han'dan sonra dört devlete bölünme süreci başladı. Başlangıçta, tüm bu ülkeler yalnızca resmi olarak da olsa Büyük Yuan Hanedanlığı'na bağlıydı. 1260'tan 1264'e kadar Büyük Moğol İmparatorluğu Kubilay ve Arık Buka ile yaşadı. Birbirleriyle savaştıklarında Kubilay kazanıp han oldu. Büyük Yuan Hanedanlığı 1271 yılında Kubilay tarafından kuruldu. Altın Orda Devleti'nin anlatıldığı bölümde, Möngke'den sonra Büyük Moğol İmparatorluğu, Büyük Yuan, Çağatay, Altın Orda ve İlhanlı olmak üzere dört devlete ayrıldığı belirtilmiştir. Altın Orda'nın, Cengiz Han'ın en büyük oğlu Cuci tarafından kurulduğu bilgisi yer almıştır. Ayrıca 1264 yılında Berke döneminde bağımsız bir devlet olduğu bilgisi verilmiştir. Çağatay Ulusu bölümünde, Cengiz Han ikinci oğlu Çağatay'ı bugünkü Orta Asya'nın batısında bulunan topraklara gönderdi. 1224 yılında Büyük

³³ A., H., age, s. 117.

Moğol İmparatorluğu'nun sağ tarafında bulunan topraklarında Çağatay İmparatorluğu kurulduğu bilgisine yer verilmiştir. Möngke'nin emrindeki küçük kardeşi Hülagu, Batı Asya'yı fethetmek için yola çıktığı, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan ve İran'a boyun eğdirdikten sonra 1256 yılında devleti kurduğu İlhanlı bölümünde yazılmıştır.

Son bölümde Cengiz evladı döneminde 12 ve 15. yüzyılda Avrupa'daki feodalite, kentler, el sanatları konuları aktarılmıştır. Haçlı Seferleri, Batı Avrupa'nın dağılması, savaşlar ve Doğu Roma İmparatorluğu'nun yıkılması konuları işlenirken birçok kilise görseli kullanılmıştır. Avrupa'da kurulan şehirlere Paris, Floransa, Cenova, Prag, Viyana, Hamburg, Brugge, Sevilla örnek gösterilmiştir. Her şehrin en az 10 bin nüfuslu olduğu aktarılmıştır. Haçlı Seferleri konusu işlenirken 1071 yılında Selçukluların Bizans ordusunu yenerek Antakya, İznik ve Kudüs'ü fethettiği, Filistin'deki tapınaklarda zulüm edildiğine dair bilgilerin Avrupa ulaştığı anlatılmıştır. 1095'te Selçuklular tarafından zulüm gören Bizans İmparatoru Aleksi Komnen'in yardım için Avrupa'ya çağrıda bulunduğu ve 1095-1270 yılları arasında kutsal bölgeye sekiz büyük Haçlı seferi yapıldığı yazılmıştır.³⁴ Bu bölümde 1066'da Normandiya Dükü Wilhelm'in İngiltere'yi fethettiği, başkent Londra'yı alarak tahta çıktığı işlenmiştir. Ayrıca Wilhelm'in zamanında İngiltere Birleşik Krallığı'nın temellerini attığı bilgisi yer almıştır.

Bizans İmparatorluğu'nun yıkılışı bölümünde 1439'da Floransa'daki bir kilise konferansında Haçlıların birleştiği söylenmiştir. Papa, Batı Avrupa Haçlılarını Osmanlılara ve Bizans'ı tehdit eden Türklere karşı bileştirme ve bir Haçlı seferi başlatma sözü verdiği bilgisi işlenmiştir. Ayrıca bu bölümde Osmanlı Devleti'nden Türeg-Osmanlılar diye bahsedilmiş ve onlara karşı olan Haçlı Seferlerinden bahsedilmiştir. 13. yüzyıldan başlayarak 1369, 1402, 1453 tarihleri özetle anlatılmış ve İstanbul'un fethiyle kitap son bulmuştur. Osmanlıların, Bizans topraklarında ve Balkanlar'da genişlemesi "işgal" kelimesi ile ifade edilmiştir.³⁵

Resim 9: İstanbul'un fethi (7.sınıf ders kitabı 2019: 146)

³⁴ A., H., age, s. 132.

³⁵ A., H., age, s. 155.

Resim 10: Türk-Osmanlı Fetihleri (7.sınıf ders kitabı 2016: 156)

Yedinci sınıf tarih ders kitabına genel olarak baktığımızda 148 sayfa ve 5 bölümden oluşmaktadır. Aynı kitabın 2016 yılı basımında ise 7 bölüm bulunmaktadır. 2019 yılında baskısı yapılan bu kitapta bazı bölümler birleştirilmiştir. Birinci bölüm 5-11. sayfalar, ikinci bölüm 11-25. sayfalar, üçüncü bölüm 25-70. sayfalar, dördüncü bölüm 70-122. ve beşinci bölüm 122-148. sayfalar arasında işlenmiştir. 11-25. sayfalar arasında Cengiz Han öncesi Moğolistan coğrafyası ve kültürü yer almıştır. Kavimler Göçü ve Büyük Britanya 25-28. sayfalar arasında, Frank tarihi 28-32. sayfalarda anlatılmıştır. Orta Çağ Avrupa toplumu ise 32-35. sayfalarda aktarılmıştır. Hıristiyanlık ve kültür konusu 35-38. sayfalarda işlenmiştir. Vikingler ve Avrupa ulusları konusu 38-41. sayfalar arasında yazılmıştır. Bizans tarihinden 41-46. sayfalarda bahsedilmiştir. Rusya tarihi 46-51. sayfalarda anlatılmıştır. Amerika Kitası'nın erken tarihinden Maya, Aztek, İnka tarihine 51-56. sayfalar arasında yer verilmiştir. İslamiyet ve Arap dünyası da 55-59. sayfalar arasında 4 sayfada işlenmiştir. Tang ve Song Hanedanları konuları 59-63. sayfalarda aktarılmıştır. Orta Çağ'da Hindistan 63-66. sayfalarda; Orta Çağ'da Japonya'dan ise 66-70. sayfalarda bahsedilmiştir. Konu sonunda çeşitli ve sorular ve konularla ilgili bulmaca yer almıştır.

Beşinci bölümde 70-122. sayfalar arasında Cengiz ve Cengiz oğullarının tarihi incelenmiştir. Cengiz Han ve Moğol İmparatorluğu 70-91. sayfalar arasında anlatılmıştır. Ögeday Han dönemi 91-96. sayfalar arasında; Güyük ve Möngke Hanlar dönemi ise 96-101. sayfalarda aktarılmıştır. Büyük Yuan Hanedanlığı 101-108., Altın Orda 108-113., Çağatay Devleti 113-116., İlhanlılar 116-122. sayfalar arasında yer almıştır. Feodalizm 122-126., Orta Çağ Avrupa şehirleri 126-129. sayfalarda işlenmiştir. Hıristiyanlık ve Haçlı Seferleri konularına 129-135. sayfalar arasında yer verilmiştir. 136-146. sayfalarda Batı Avrupa mücadeleleri ve kültür konuları anlatılmıştır. Kitabın 146-147. sayfalarında Bizans'ın çöküşü ve İstanbul'un fethi konusu işlenmiştir. 2019 yılında basılan yeni ders kitabında 14 ve 15. yüzyıl Anadolu haritasına yer verilmemiştir. 2016 yılında basılmış kitapta bulunan harita üzerinde 14 ve 15. yüzyılda Anadolu'nun büyük kısmı Müslüman Sultan Ulusları olarak belirtilmiştir.³⁶

6. Sekizinci Sınıf Tarih Ders Kitabında Dünya Tarihi ve Moğollar

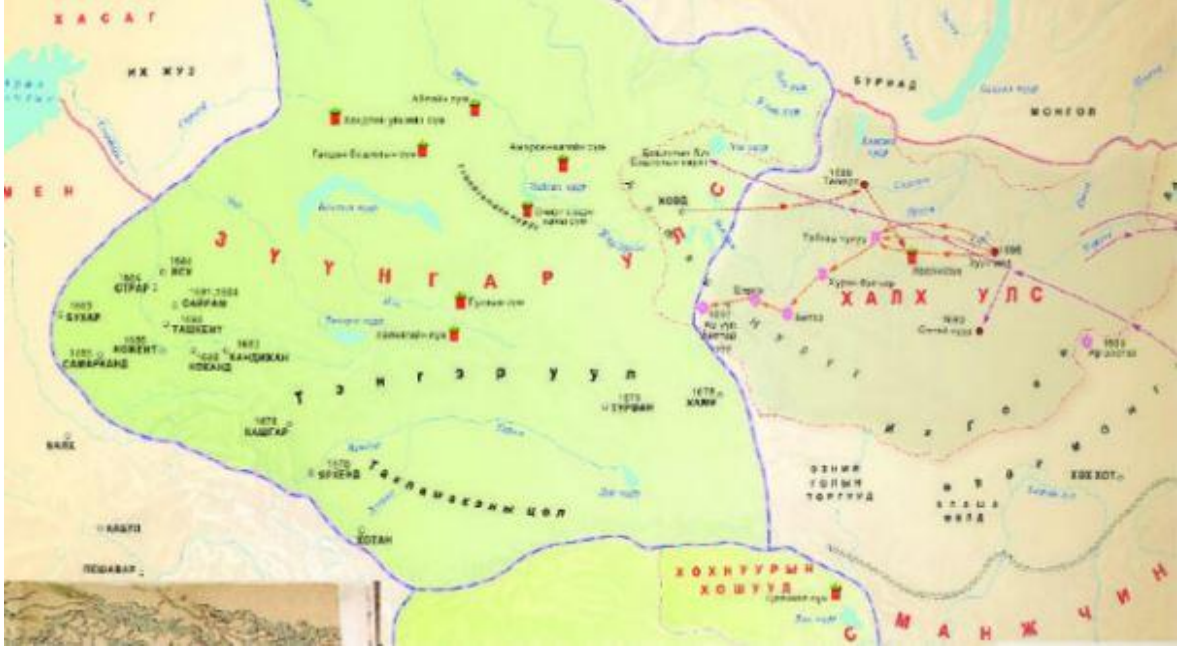
Ortaokulun son basamağı olan 8. sınıfın tarih ders kitabında konular 3 ünite ve alt başlıklarda toplanmıştır. Birinci ünitenin konularına baktığımızda Moğol milleti ve yeni yüzyıldaki dünyanın genel durumundan bahsedilmiştir. Burada dönem ile ilgili Moğolları özetleyen şu satırlardır:

“15. ve 20. yüzyıllar Moğol tarihinde yeni bir dönemdi. Artık bir imparatorluk olmadığımız bir dönemdi. Ancak merkezimiz anavatanımızdı ve parçalanma, zayıflama yoluyla yabancıların baskısı altında yaşadığımız dönemdi.”³⁷

³⁶ A., H., age, s. 156.

³⁷ Gantulga, Ts., vd., *Tüüh 8: Yerönhi Bolovsrolun 12 Ciliin Surguulün 8 Dugaar Angiin Surah Biçig*, Edt. Tsolmon S., Ulaanbaatar 2019, s. 8.

İkinci ünite de 15 ve 18. yüzyıllarda Moğol İmparatorluğu sonrasındaki Moğolistan ve dünyanın genel durumu hakkındaki konular işlenmiştir. 1368'den 1634 yılına kadar Moğolistan'ı 22 Han yönettiği ve bu dönemi "Küçük Hanlar" olarak aktarmıştır. Ardından Moğolistan birliğinin kaybedilmesi, Moğol krallıkları, Moğolların yaşam kültürü işlenmiştir. İç Moğolistan'ın 16 vilayetinin tamamı Büyük Han'ın (Son Moğol Hanı Ligden) idaresi altına olduğu işlenmiştir. Halh Moğollarının bazılarının Ligden'i Hanı destekleri bazılarının ise ona karşı çıkma eğiliminde oldukları belirtilmiştir. Halh Moğolları, Tuşet Han, Saman Han ve Zasagt Han olmak üzere büyük gruptan oluştuğu yazılmıştır.

Resim 11: 17. Yüzyıl Sonu Moğolistan (8.sınıf ders kitabı 2019: 25)

Mançuların anlatıldığı bölümde, Nurhaç (1575-1626) birçok Tunguz kabilesini birleştirerek 1616'da Altın Devleti kurup tahta çıktığı aktarılmıştır. 1618'de Ming Hanedanı sınırını işgal edip onlara hizmet etmeyi bıraktıklarından bahsedilmiştir. Güçlü bir imparatorluk halini alınca 1636 yılında İç Moğolistan'ı fethettikleri yazılmıştır. Ayrıca 1634 yılında Ligden Han, Kök Gölü'ne giderken Sarı bozkır denen çiçek hastalığından öldü ve Moğolistan'ı hansız, İç Moğolistan'ı lidersiz bıraktığı yazılmıştır. İki yıl sonra İç Moğolistan'ın 16 ilinin 49 ilçesinin soyluları toplanıp Abahay'ı Moğol hanı olarak tanıdılar. Bu tarihten sonra İç Moğolistan Mançuların bir parçası oldu. Batı Moğolistan'da ise Mançuların, Cungar Hanlığı'nı parçalama planları yaptığı ancak Cungar Hanlığı'nı yöneten Tsevenravdan, Galdantseren hanların sert tepkisi, direnişi ve güçlerinin buna fırsat vermediği yazılmıştır. Cungar Hanlığı'nın son hanı Davaaç, Haziran 1755'te 7000 askerliyle Haşin Gölü yakınlarında Mançularla yaptığı savaşı kazanmaya yakınken yenilgiye uğratıldı. Pekin'de teslim olmasıyla birlikte Cungar Hanlığı bölgesi Mançu ordusu tarafından fethedildiği yazılmıştır. Ming ve Yuan Hanedanlarının anlatıldığı bölümde adı geçen hanedanların yıkılmasından sonra kurulan Çin'in Ming Hanedanı'nın (1368-1644), Orta Asya'ya hâkim olduğu bilgisi yer almıştır.

Diğer taraftan Coğrafi Keşifler konusunun aktarıldığı bölümde, 15. yüzyılda Avrupa'nın nüfusunun arttığı, sanayi ve ticaretin geliştiği, İtalyan, Fransız, Portekizli ve İspanyol tüccarların pazarlarda önemli rol oynadıklarından bahsedilmiştir. Bu dönemde ticarete coğrafi bilginin geliştiği bilgisi yer almıştır. Dini Reform konusunda, Martin Luther'in görüşlerine yer verilerek olaylar aktarılmıştır. Rönesans, Avrupalıların 16 ve 17. yüzyıllarda entelektüel, sosyal ve ekonomik yaşamındaki derinlemesine değişim süreci olarak işlenmiştir. Aydınlanma Dönemine ilişkin John Locke, Montesquieu, Jean Jack Rousseau gibi dönemin temsilcilerine yer verilmiştir. Bu bölümde Kapitalizm, üretim, kâr, harcama ve dağıtımın tamamen gelir, piyasa arz-talebi tarafından belirlendiği özel mülkiyete dayalı bir sistem olarak yazılmıştır.

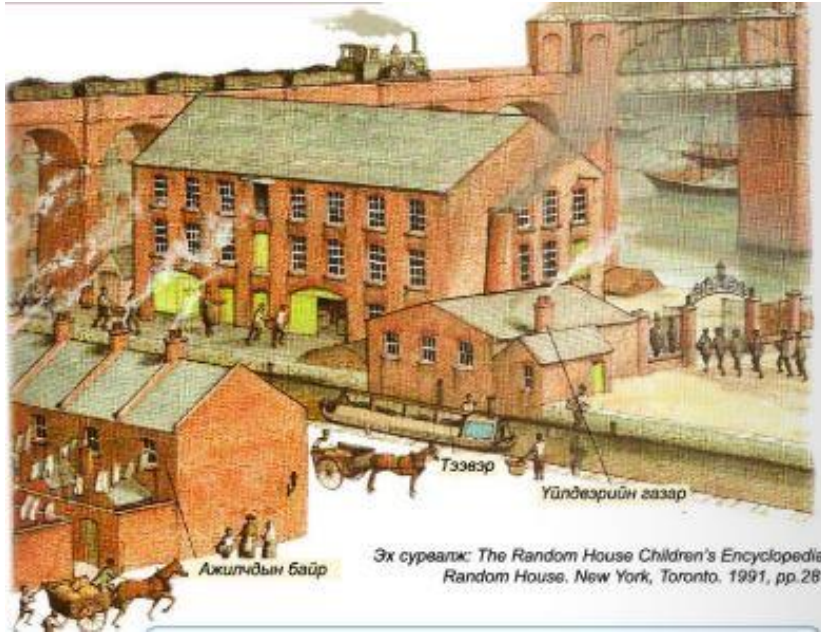
Kitabın devam eden bölümlerinde tek sayfada yer alan ve okuma parçası olarak verilmiş Japonya bölümünde, 16 ve 17. yüzyılda "Büyük Üçlü" olarak bilinen Oda Nobunaga, Toyotomi Hidyoshi ve Tokugawai Izyasu, Japonya'nın birleşmesine ve birleşik bir devletin kurulmasına katkı sağladıkları belirtilmiştir. Ek olarak ünite de yer alan bilgi köşesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan İstanbul'un fethine kadar olan bilgilere kısaca yer verilmiştir. Ancak Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili bölümlerdeki bilgiler okuma parçası, bilgi köşesi gibi küçük bölümlerle aktarılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun işlendiği bilgi köşesinde İstanbul'u fetheden II. Mahmud şeklinde yazılmış ve şu şekilde aktarılmıştır:

MOĞOLİSTAN'IN ORTAOKUL TARİH DERS KİTAPLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

“Küçük Asya'nın en batı vilayetlerinden birinin hükümdarı olan Osman, 1299 yılında tarihte adıyla anılan bir devlet kurdu. Bölgelerini genişletmek için savaştı. II. Mahmud döneminde Konstantinopolis'i işgal ettiler. Bu bölge kara ve su kavşağında, iki kıtanın sınırında bulunan ticaret ve kültür şehriydi. Konstantinopolis'i 100 bin askerle kuşattılar. II. Mahmud, Konstantinopolis'i fethederek başkent yaptı ve adını İstanbul olarak değiştirdi. Böylece Balkanlar'ı ve Küçük Asya'yı fetheden güçlü bir imparatorluk doğdu.”³⁸

Kitabın üçüncü ve son ünitesinde 18 ve 20. yüzyıl başlarında Moğolistan bölgesi ve dünya tarihi konuları işlenmiştir. Moğolların özgürlük ve bağımsızlık mücadeleleri konusunda, Mançu egemenliğine giren Moğollar, özgürlükleri ve bağımsızlıkları için savaşmak zorunda kaldıkları aktarılmıştır. 18. yüzyıl ortalarında Oyratlar, Halh Moğolları ve İç Moğolistan'daki bazı soylular Mançulara karşı ayaklanmış ve o dönemde Büyük Moğol İmparatorluğu'nun yeniden inşa edilmesi için gizli hedeflerin oluşturulduğu anlatılmıştır. Budizm'in Moğolistan'a yayılması konusunda, keşişlerin Moğolistan'da dinlerini yadıkları zamanlarda Moğol Şamanizm'i ve Şamanlara karşı şiddetli bir şekilde savaşmışlardır. Moğolların taptıkları putlara el koyarak yaktıkları ve büyücülük yapanlara da cezalar uyguladıkları yazılmıştır. 1901'de Mançuların İmparatoru, oluşan sosyal krizlerin üstesinden gelmek amacıyla “Yeni Politika” başlığı altında kararname yayınladığı belirtilerek “yeniden yerleşim ve sınırı güçlendirme” politikasıyla binlerce Çinliyi tahliye etmeye başladığından bahsedilmiştir.

Ayrıca 18 ve 20. yüzyıl Dünya Tarihi konuları da işlenmiştir. Sanayi Devrimi'nin anlatıldığı bölümde, buharlı motorların devrimin öncüsü olduğu bilgisi yer almıştır. Suyla çalışan makineler için nehrin yakınlarına fabrikalar inşa edildi. Ancak buharlı makinelerin ortaya çıkmasıyla nehir üzerinde fabrika inşa etme ihtiyacı ortadan kalktı bilgisi yer almıştır. Avrupa'daki buluşların işlendiği bölümde, Thomas Edison, Alexander Graham Bell yer almıştır. Fransız Devrimi konusunda, sonraki yüzyılda da önemli rol oynadığını, devrimin bir sonucu olarak demokratik yönetimin ve temel insan haklarının garanti altına alındığından bahsedilmiştir. Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi konusunda ise Aralık 1773 yılında kolonistler Boston limanını kapattıkları, pahalı Hint çayının girişini yasakladıkları, olayın ardından İngiliz hükümetinin asker göndererek isyanı bastırmaya çalıştığı yazılmıştır. İsyanın daha da genişlemesi sonucunda 1776 yılında 13 koloni Amerikan Bağımsızlık Bildirgesini yayınladıkları bilgisi yer almıştır. Napolyon Bonapart hakkında, 15 Ağustos 1769 tarihinde Fransız Korsika adasındaki Ajaccio şehrinde doğduğu, 1779'da kraliyet bursuyla Brienne Askeri Okulu'na girdiğinden bahsedilmiştir. Ardından Paris'teki Askerî Okula transfer oldu ve 1785'te mezun oldu. 1821 yılında İtalya yakınlarındaki Elba ve St. Helena adalarına sürgün edildiği bilgileri bulunmaktadır.

Resim 12: Sanayi Devriminde Fabrikalar (8.sınıf ders kitabı 2019: 107)

Ünitenin sonlarına doğru yer alan okuma parçasında Osmanlı İmparatorluğu'nun 18 ve 19. yüzyıl arasındaki olaylarından kısaca bahsedilmiştir. İlk ünitelerde yer alan Türeg-Osmanlı terimi yerine Turk-Osmanlı terimi kullanılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun düşüşü başlığıyla aktarılan bölümde şu bilgiler yer almaktadır:

“18. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu geriledi. Osmanlı ordusu ve devlet gücü azaldı ve vilayetlerde ayrılıkçı eğilimler yoğunlaştı. Kentsel el sanatları ilerleme kaydetmiş fakat miktar ve kalite açısından

³⁸ Ts., vd., age, s. 70.

Avrupa sanayisinin çok gerisindedir. Türk-Osmanlılar ipek ve baharat satışındaki tekellerini kaybetti... Sultan Mahmud'un reformları, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupalaşması, ekonomik ve kültürel alanda ilerlemesinde önemli bir adım oldu. 1830'larda ve 1840'larda başlayan reformlar tarihte Tanzimat olarak biliniyordu. Ancak çok büyük, çok uluslu bir devletin kalkınma ihtiyaçlarını karşılayamadılar.³⁹

Osmanlı Tarihi ile ilgili bilgi köşesinde de Osmanlıların İstanbul'u işgal, istila ettiği, sonraki cümlelerde ise fethettiği bilgisi yer almaktadır. 131. sayfada ise 18. yüzyıl Osmanlı tarihiyle ilgili bilgiler aktarılmıştır. Bu bölümde de Osmanlı endüstrisinin Avrupa'nın gerisinde kaldığından, II. Mahmut döneminde yapılan reformlarla Avrupa'yı örnek alma ve ilerleme konusunda önemli adımların atıldığı bilgileri yer almaktadır.

Sekizinci sınıf tarih ders kitabı 148 sayfadan oluşmakla birlikte ünite ve bölümler halinde yazılmıştır. Birinci ünite 5-13. sayfalarda, ikinci ünite birinci bölüm 13-40., ikinci bölüm 40-77. sayfalar arasında işlenmiştir. Üçüncü ünite birinci bölüm 77-106., ikinci bölüm ise 106-148. sayfalarda aktarılmıştır. Birinci ünite 1403-1907 yılları arasında önemli görülen olaylar kronolojik olarak aktarılmıştır. Ek olarak belirli olaylar Moğol tarihi ve Avrupa tarihi diye tablo şeklinde karşılaştırılmıştır. Moğol İmparatorluğu sonrasında Moğolistan ve Dünya adlı ikinci üniteye yer alan konular 13-40. sayfalar arasında yer almıştır. Coğrafi Keşifler ve Kolonicilik Hareketleri 40-45. sayfalarda yer alırken Dinî Reform 45-50., Rönesans 50-54. sayfalarda işlenmiştir. Aydınlanma Çağı ise 54-58. sayfalarda yer almıştır. Kapitalizmden 58-61. sayfalarda bahsedilmiştir. 61-67. sayfa aralığında Avrupa tarihiyle ilgili belli başlı konular (Fransa, İngiltere, Rusya) hakkında bilgiler aktarılmıştır. 67-71. sayfalar arasında Doğu tarihiyle ilgili konular (Ming Hanedanı, Japonya, Kore, Moğolistan, Osmanlı İmparatorluğu) küçük bilgi başlıkları altında işlenmiştir. Genel olarak tek sayfada iki üç paragraflık bilgiler halinde verilmiştir. 71-77. sayfalarda 15-18. yüzyıllar arasındaki ulusların kültür ve yaşamından bahsedilmiştir.

Üçüncü ünite 18-20. yüzyıllar başlarında Moğolistan konusuyla başlamış olup 77-81. sayfalar arasında işlenmiştir. Mançulardan 82-88. sayfalarda ve 101-106. sayfalarda bahsedilmiştir. Moğolistan'da Budizm konusu 88-93. sayfalarda yazılmıştır. 93-101. sayfalarda Moğolistan kültür ve yaşamı aktarılmıştır. İkinci bölümde Sanayi Devrimi 106-111. sayfalarda yerini alırken Avrupa'daki buluşlar konusu 111-115. sayfalarda işlenmiştir. Devrim ve yeni uluslar konusu 115-123. sayfalarda aktarılmıştır. Napolyon ve Fransız İmparatorluğu konusu ayrı bir başlık altında 123-126. sayfalarda yazılmıştır. 18-20. yüzyıl Doğu dünyasına (Mançu, Japonya, Moğollar, Osmanlı İmparatorluğu) 126-133. sayfalar arasında yer verilmiştir. İmparatorlukların kolonicilik hareketleri 133-139., 18-20. yüzyıl Doğu kültür ve yaşamı, 18-20. yüzyıl Batı kültür ve yaşamı 139-148. sayfalarda işlenmiştir.

SONUÇ

Dünya konjonktürünün değişime uğraması sebebiyle birçok devlet kendi içinde yeniden yapılanmaya gitmiştir. Uluslararası alanda da etki yapabilecek sistem iyileştirmelerinden biri de eğitim alanında hedeflenmiştir. Uluslararası barışın yoğunluk kazandığı bir dünyada tarih eğitimi alanında düzeltilmesi gereken konular ağırlık kazanmıştır. Tarih eğitimi ve örnekleri çerçevesinde Moğolistan ortaokul tarih ders kitaplarının genel yapısını incelediğimiz çalışmada birtakım bulgulara ulaşılmıştır. Avrupa'dan yeterince uzak sayılabilecek bir coğrafyada bulunan Moğolistan'da ortaokul tarih ders kitaplarındaki genel Avrupa tarihinin yoğunluğu, konuların çeşitliliği ve neredeyse her konu hakkında bilgilerin bulunması dikkat çekmiştir. Spesifik olarak belirtmek gerekirse Otuz Yıl Savaşları'ndan Yüz Yıl Savaşları'na, Vikinglerden Avrupa'daki buluşlara kadar birçok konu yer almıştır. Her yüzyıl kendi içerisinde bölge bölge değerlendirmeye tabi tutularak aktarılmıştır.

Avrupa Tarihi haricinde bu coğrafyadan daha da uzak olan Amerika Kıtası'ndaki birtakım olaylara değinilmesi, İskandinavya'dan Sibirya'ya, Kafkaslar'dan Anadolu topraklarına kadar önemli sayılan olaylardan bahsedilmesi de ortaokul tarih ders kitaplarının evrensel bir yapıda olduğunu göstermektedir. Genel olarak kitaplarda bulunan konular görsel yönünden oldukça zengin içeriklerle, haritalar ile desteklenmesi konunun açık bir şekilde anlaşılması açısından da olumlu olduğu kanaatindeyiz.

Kitaplarda bulunan bilgilerin değerlendirilmesi ve bazı tespit çalışmaları abartıya kaçmadan yapıldığı düşünülmektedir. Bu durumun oluşmasına, özel olarak kaleme alınmış tarih eserlerinin kaynak olarak kullanılması ve ünitelerde bu kitaplardan olaylara ilişkin alıntılar yapılmasının etki ettiği düşüncesindedir. Ayrıca uluslararası ilişkiler çerçevesinde olumlu bir hava yaratılmaya çalışılması belli başlı konularda daha seçici cümleler kurmalarına etki yapmış olacağı kanaatindeyiz.

Çalışmamızda Moğolistan ortaokul tarih ders kitaplarının genel yapısı, konu dağılımına açıklık getirilmiştir. Moğolistan'da ortaokulda okutulan tarih ders kitaplarında Moğol Tarihi dışında işlenen konulara genel olarak baktığımızda Avrupa Tarihi geniş kapsamlı bir şekilde incelenmiş, Asya kıtasının genel tarihi eski çağlardan 20. yüzyıla kadar anlatılmıştır. Doğu Asya ve Amerika kıtasında yaşanan belli başlı olaylara da değinilmiştir.

³⁹ Ts., vd., *age*, s. 131.

MOĞOLİSTAN'IN ORTAOKUL TARİH DERS KİTAPLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Türk Tarihi açısından incelediğimizde İslamiyet öncesi Türk tarihinden Göktürkler ve Uygurlardan kısaca bahsedilmiştir. Hun Tarihi ise Moğol Tarihi kapsamında ele alınmıştır. Osmanlı Devleti'nin kuruluşu, İstanbul'un fethi ve 19-20. yüzyıllar arasındaki belli başlı önemli olaylar konu edilmiştir. Bazıları bilgi başlığı altında kısaca aktarılmış, bazıları ise okuma parçası olarak kitapta yer bulmuştur.

Türklerden 5-6. yüzyıllarda Türeg, Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde Türeg-Osmanlılar, 19-20. yüzyıl olaylarından bahsederken de Turk-Osmanlılar ve Osmanlılar tabirleri kullanılmıştır. Farklı şekilde yazılmasının sebebi ise Moğol tarihçilerinin, Türklerin kadim atalarından bahsederken Türeg; 18-19. yüzyıl sonrası ve günümüzdeki Türklerden bahsederken de Turk tabirini kullanmalarıdır. Günümüz Moğolistan'ında Türkiye'de yaşayan Türklerden bahsederken Turk (Турк); Göktürkler ve Uygurlardan bahsederken de Türeg (Түрэг) kullanılmaktadır. Araştırmamızın sonucunda Moğolistan'ın ortaokul tarih ders kitaplarındaki konuların genel dağılımı, hangi konulara daha fazla yer verilip hangi konuların daha az yer aldığı sonucu elde edilmiştir.

KAYNAKÇA

A., Altanbagana, H., Bayarmaa, J., Gerelbadrah, *Tüüh 7: Yerönhii Bolovsrolun 12 Ciliin Surguuliin 7 Dugaar Angiin Surah Biçig*, Edt. Baasandorc Ts., Puntsagsuren D., Ulaanbaatar 2016.

_____, *Tüüh 7: Yerönhii Bolovsrolun 12 Ciliin Surguuliin 7 Dugaar Angiin Surah Biçig*, Edt. Baasandorc Ts., Puntsagsuren D., Ulaanbaatar 2019.

AKMAN, Şefik Taylan, "Türk Tarih Tezi Bağlamında Erken Cumhuriyet Dönemi Resmî Tarih Yazımının İdeolojik ve Politik Karakteri", *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, S. 1/1, Ankara 2011, ss.80-109.

B., Davaasüren, *BNMAU-ın Yerönhii Bolovsrolun Surguuli, Tüüni Högeliin Hetiin Tölv*, UB UHG Yayınevi, Ulaanbaatar 1979.

B., Tuya, *Deed Bolovsrolun Togtoltoond Kredit Sistemiig Nevtrüülc Bui Önöögiiin Baidal/Darhan-Uul Aimgiin Tehnikiin Deed Surguuliin Çişeen Deer*, Moğolistan Devlet Üniversitesi (Yüksek Lisans Tezi), Ulaanbaatar 2005.

BATHAND, Sühbaatar, *Yerönhii Bolovsrolun Surguuliin Tüühiin Surgaltun Şineçleliin Asuudald*, Moğolistan Devlet Üniversitesi (Yüksek Lisans Tezi), Ulaanbaatar 2014.

D., Enhcargal, "İh, Deed Surguuliin Tüühiin Bus Mergeeliin Angid Üzeh Mongolun Tüühiin Hiçeeleliin Aguulga, Arga Züin Şineçleliin Zarim Asuudal", *Eh Tüühiin Surgalt, Bolovsrolun Ulamclal, Şineçleliin Asuudluud*, Edt. Gantulga Ts., Delgercargal P., Admon Yayınevi, Ulaanbaatar 2012, ss.51-59.

DORCİN, Otgonçimeg, *Mongolun Ardçilald Uls Töriin Bolovsrolun Gütsetgeh Üüreg, Aç Holbogdol*, Moğolistan Devlet Üniversitesi (Doktora Tezi), Ulaanbaatar 2017.

E., Baasancav, *Tüühiin Surgaltun Arga Züi*, Soyombo Yayınevi, Ulaanbaatar 2010.

_____, "Yerönhii Bolovsrolun Surguuliin Tüühiin Surgaltun Ulamclal, Şineçleliin Zarim Asuudal", *Eh Tüühiin Surgalt, Bolovsrolun Ulamclal, Şineçleliin Asuudluud*, Edt. Gantulga Ts., Delgercargal P., Admon Yayınevi, Ulaanbaatar 2012, ss.58-67.

ERCİLASUN, Konuralp, *Türk Tarihinde Asya Hunları, Birinci Hâkimiyet Dönemi*. Dergâh Yayınları. İstanbul 2019.

G., Sancaa, *Yerönhii Bolovsrolun Dund Surguuliin Surgalt-Hümüücliin Aclug Tsaasid Saicruulah Tuhai*. ABY Yayınevi, Ulaanbaatar 1983.

TS., Gantulga, L. Altanzayaa, B. Natsagdorc, D. Puntsagsüren, M. Tsogbayar, *Tüüh 8: Yerönhii Bolovsrolun 12 Ciliin Surguuliin 8 Dugaar Angiin Surah Biçig*, Edt. Tsolmon S., Ulaanbaatar 2016.

_____, *Tüüh 8: Yerönhii Bolovsrolun 12 Ciliin Surguuliin 8 Dugaar Angiin Surah Biçig*, Edt. Tsolmon S., Ulaanbaatar 2019.

L., Çuluunbaatar, "Oron Nutgiin Tüühiin Sudalgaa ba Tüühiin Surgalt", *Eh Tüühiin Surgalt, Bolovsrolun Ulamclal, Şineçleliin Asuudluud*, Edt. Gantulga Ts., Delgercargal P., Admon Yayınevi, Ulaanbaatar 2012, ss.115-123.

Mongol Ulsun Tüüh, C. 1, Admon Yayınevi, Ulaanbaatar 2003.

- NA., Sühbaatar, “Tüüh Sonirhogçdım Büteel ba Eh Tüühiin Bolovsrol”, *Eh Tüühiin Surgalt, Bolovsrolun Ulamclal, Şineçleliin Asuudluud*, Edt. Gantulga Ts., Delgercargal P., Admon Yayinevi, Ulaanbaatar 2012, ss.122-131.
- O., Pürev, “Eh Tüühiin Bolovsrolıg Högecüüle Tuhaid”. *Eh Tüühiin Surgalt, Bolovsrolun Ulamclal, Şineçleliin Asuudluud*, Edt. Gantulga Ts., Delgercargal P., Admon Yayinevi, Ulaanbaatar 2012, ss.23-39.
- P., Delgercargal, “Deed Bolovsrolun Şinetgel ba Mergeçliin Tüvşnii Tüühiin Surgaltın Tulgamdsan Asuudluud”, *Eh Tüühiin Surgalt, Bolovsrolun Ulamclal, Şineçleliin Asuudluud*, Edt. Gantulga Ts., Delgercargal P., Admon Yayinevi, Ulaanbaatar 2012, ss.14-24.
- S., Otgoncargal, “Mongolun Tüühiin Surgaltın Önöğiin Baidal ba Onolun Zarim Asuudal”, *Eh Tüühiin Surgalt, Bolovsrolun Ulamclal, Şineçleliin Asuudluud*, Edt. Gantulga Ts., Delgercargal P., Admon Yayinevi, Ulaanbaatar 2012, ss.38-45.
- ŞIVGIN, Hale, “Ulusal Tarih Eğitiminin Kimlik Gelişimdeki Önemi”, *Gazi Üniversitesi Gazi Akademik Bakış Dergisi*, S. 2/4, Ankara 2009, ss.35-52.
- ŞİMŞEK, Ahmet, COU, Ee Young, “Güney Kore Tarih Ders Kitaplarında Türk ve Osmanlı Algıları”, *bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 89, 2019, ss.143-170.
- ŞİMŞEK, Ahmet, Meherremova Cengiz, Nigar, “Rusya Tarih Ders Kitaplarında Türk-Osmanlı İmgesi”, *Türk Tarih Eğitim Dergisi*, S. 4, 2015, ss.225-258.
- TS., Baasandorc, “Suraltsagçdad Büteelç Setgelgee Tölövşüüle Tehnologi”, *Eh Tüühiin Surgalt, Bolovsrolun Ulamclal, Şineçleliin Asuudluud*, Edt. Gantulga Ts., Delgercargal P., Admon Yayinevi, Ulaanbaatar 2012, ss.67-85.
- TS., Gantulga, “Eh Tüühiin Surgalt, Bolovsrolun Önöğiin Baidal, Tulgamdsan Asuudluud”, *Eh Tüühiin Surgalt, Bolovsrolun Ulamclal, Şineçleliin Asuudluud*, Edt. Gantulga Ts., Delgercargal P., Admon Yayinevi, Ulaanbaatar 2012, ss.4-15.
- TS., Gantulga, P. Delgercargal, *Eh Tüühiin Surgalt, Bolovsrolun Ulamclal, Şineçleliin Asuudluud*, Admon Yayinevi. Ulaanbaatar 2012.
- TSERENDORC, Gelegcamts, *Mongol Ulsun Yerönhi Dund Bolovsrolun Erh Züin Zohitsuulalt (Üüsel, Högcil, Şineçlel)*, Erüül Enh Yayıncılık, Ulaanbaatar 2000.
- TURAN, Refik, “Azerbaycan’da Okutulan Ata Yurdu Ders Kitabında Azerbaycan Ulusal Kimliğinin Temsili”, *SUTAD*, S. 42, Konya 2017, ss.593-612.
- U., Tuya, P. Delgercargal, B. Çinzorig, D. Yancıncav, *Tüüh 6: Yerönhi Bolovsrolun 12 Ciliin Surguuliin 6 Dugaar Angiin Surah Biçig*, Edt. Delgersaikhan Ts., Ulaanbaatar 2016.
- _____, *Tüüh 6: Yerönhi Bolovsrolun 12 Ciliin Surguuliin 6 Dugaar Angiin Surah Biçig*, Edt. Delgersaikhan Ts., Ulaanbaatar 2019.
- U., Erdenetuya, “Medecelel Hariltsaani Tehnologiig Eh Tüühiin Surgaltand Aşiglah ni”, *Eh Tüühiin Surgalt, Bolovsrolun Ulamclal, Şineçleliin Asuudluud*, Edt. Gantulga Ts., Delgercargal P., Admon Yayinevi, Ulaanbaatar 2012, ss.95-116.
- YÜ, Ying-Shih, “Hsiung-Nu (Şyung-Nu)”, *Erken İç Asya Tarihi*, der. Denis Sinor, çev. Selçuk Esenbel, İletişim Yayınları, İstanbul 2009, ss.167-201.

